

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА **за другим (магістерським) рівнем вищої** **освіти**

на тему

**«Стратегічні пріоритети розвитку транскордонного
співробітництва України з країнами ЄС»**

Виконала здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-20мз(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Пугач Ю.Г.
« ____ » _____ 2021 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2021 р.

Рецензент д.е.н., професор
Хаджинов І.В.

Центральноукраїнський національний технічний університет

Факультет ЦЗДО

Кафедра Міжнародних економічних відносин

Рівень вищої освіти Магістр

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Іван МИЦЕНКО

«____» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пугач Юлія Григорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Стратегічні пріоритети розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС

2. Керівник роботи

Бабець Ірина Георгіївна д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою роботи є обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу.

Завдання: узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності туристичних послуг як основи функціонування туристично-рекреаційної сфери; вивчення засад визначення впливу туристичних послуг на економічний розвиток країни; обґрунтування методичного підходу до оцінки потенціалу туристичних послуг; дослідження стану і основних тенденцій розвитку сфери туристичних послуг в Україні; аналіз сучасних тенденцій міжнародного туризму та їх вплив на конкурентоспроможність країни; оцінюванні ефективності використання потенціалу туристичних послуг України та ролі міжнародних туристичних потоків у забезпеченні економічного зростання; ознайомлення із зарубіжним досвідом розвитку міжнародного туризму та визначення напрямів його застосування в Україні; розробка інструментів та заходів для стимулювання міжнародного туризму в Україні в умовах пандемії,

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2021-01.08.2021	
2	Розробка завдання на випускню кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2021-15.08.2021	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2021-31.08.2021	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	01.09.2021-30.09.2021	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	1.10.2021-24.10.2021	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	25.10.2021-14.11.2021	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	15.11.2021-28.11.2021	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	29.11.2021-08.12.2021	
9	Отримання відгуку наукового керівника	09.12.2021-13.12.2021	
10	Зовнішнє рецензування роботи	14.12.2021-18.12.2021	
11	Захист випускної кваліфікаційної роботи на засіданні експертної комісії		

Дата видачі завдання

«___»_____ 2021 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

«___»_____ 2021 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Стратегічні пріоритети розвитку транскордонного співробітництва України з країнами ЄС.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” зі спеціальності “Міжнародні економічні відносини” – Центральнотехнічний національний технічний університет. Кропивницький. 2021.

У роботі проаналізовано теоретичні засади дослідження транскордонного співробітництва та його впливу на економічний розвиток прикордонних регіонів. Узагальнено методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Проаналізовано стан транскордонного співробітництва України та країн ЄС. Оцінено ефективність транскордонного співробітництва України. Визначено відсутність взаємозв'язку між основними показниками соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та їх участю в транскордонному співробітництві. Обґрунтуванні стратегічні пріоритети розвитку транскордонного співробітництва України та напрями удосконалення інституційних інструментів їх реалізації.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, європейська інтеграція, єврорегіон, стратегія

SUMMARY

Strategic Priorities for the Development of Cross-border Cooperation Between Ukraine and EU Countries.

Qualifying work for higher education of Master's degree in educational and professional program «International Economic Relations» majoring in “International Economic Relations”. - Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. 2021.

The paper analyzes the theoretical foundations of the study of cross - border cooperation and its impact on the economic development of border regions. Methodological approaches to assessing the effectiveness of cross-border cooperation are generalized. The state of cross-border cooperation between Ukraine and EU countries is analyzed. The effectiveness of Ukraine's cross-border cooperation is assessed. The lack of correlation between the main indicators of socio-economic development of border regions and their participation in cross-border cooperation was identified. Substantiate the strategic priorities for the development of cross-border cooperation of Ukraine and areas for improving the institutional tools for their implementation.

Key words: cross-border cooperation, European integration, Euroregion, strategy

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	9
1.1. Теоретичні аспекти дослідження транскордонного співробітництва та його значення для економічного розвитку регіонів	9
1.2. Форми транскордонного співробітництва як засобу євроінтеграції країн на регіональному рівні.....	17
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва	27
Висновки до розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС	37
2.1. Сучасний стан розвитку транскордонного співробітництва України	37
2.2. Оцінювання ефективності транскордонного співробітництва України з країнами ЄС	48
2.3. Вплив транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів	58
Висновки до розділу.....	67
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС	69
3.1. Напрями удосконалення інституційних інструментів розвитку транскордонного співробітництва	69
3.2. Концептуальні засади реалізації спільного механізму розвитку транскордонного регіону	79
Висновки до розділу.....	88
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Транскордонне співробітництво є дієвим інструментом розвитку двосторонніх міжнародних відносин та підвищення готовності країн до участі в регіональних інтеграційних об'єднаннях. Активна співпраця прикордонних регіонів обумовлена необхідністю пом'якшення негативних наслідків існування кордонів та зменшення розриву в соціально-економічному розвитку цих територій. Прикордонні регіони України істотно відрізняються за рівнем розвитку від прикордонних регіонів Польщі чи Угорщини, поступаючи їм за багатьма економічними та соціальними показниками. Тому важливим напрямом регіональної політики України є нівелювання відмінностей у рівні розвитку вітчизняних прикордонних територій та подолання їх відсталості від регіонів європейських країн. Ця проблема значною мірою може бути вирішена завдяки пошуку нових інструментів транскордонне співробітництва (ТКС), які забезпечать додаткові можливості для місцевого та регіонального розвитку, і дозволять ефективно використовувати кошти з програм співробітництва Європейського Союзу.

Проблемам участі регіонів у інтеграційних процесах ЄС та розвитку транскордонного співробітництва присвячені дослідження І. Бабець, В. Будкіна, І. Гладій, О. Гранберга, Б. Данилишина, М. Долішнього, Я. Калат, В. Марковича, А. Мельник, Н. Мікули, С. Писаренко, Х. Притули, Є. Савельєва, В. Чужикова та ін. Питання розробки і впровадження ефективних механізмів транскордонного співробітництва розглядалися у наукових працях таких вітчизняних вчених: О. Альховіцька, С. Біла, К. Гороховська, Н. Діденко, М. Козоріз, В. Кравців, А. Мокій, Н. Павліха та ін. Проте, ґрунтовні дослідження вітчизняних вчених стосуються загальних теоретичних підходів до розвитку ТКС, вивчення проблем окремих прикордонних територій та розробки концептуальних моделей міжнародної співпраці на регіональному рівні.

Водночас, динамічна геополітична ситуація та поява нових глобальних загроз, як пандемія COVID-19, обумовлюють перегляд теоретичних і

практичних підходів розвитку ТКС. В умовах поглиблення процесів регіоналізації та відносного сповільнення процесу євроінтеграції України транскордонне співробітництво може стати важливим засобом поживлення відносин нашої країни з ЄС на основі формування зв'язків та реалізації договорів у різних сферах між прикордонними регіонами суміжних країн. Відповідно, актуальним напрямом дослідження є визначення стратегічних пріоритетів транскордонного співробітництва України з європейськими країнами в умовах внутрішніх та зовнішніх змін, серед яких найважливішими є поглиблення децентралізації в нашій країні та введення в дію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва України з країнами Європейського Союзу.

Відповідно до мети окреслено наступні **завдання**:

- узагальнення теоретичних положень щодо сутності транскордонного співробітництва та його ролі у забезпеченні економічного розвитку регіонів;
- вивчення особливостей існуючих форм транскордонного співробітництва як засобів євроінтеграції;
- систематизація методичних підходів до оцінки ефективності ТКС;
- дослідження сучасного стану транскордонного співробітництва України та країн ЄС;
- визначення ефективності транскордонного співробітництва України;
- оцінювання впливу транскордонного співробітництва України на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів;
- обґрунтування концептуальних засад активізації ТКС України з країнами ЄС;
- окреслення стратегічних пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва України та удосконалення інституційних інструментів їх реалізації.

Об'єктом дослідження є транскордонне співробітництво України з країнами ЄС.

Предметом дослідження є обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку ТКС на сучасному етапі євроінтеграції України.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дипломної роботи є положення економічної теорії, регіоналістики, теорії міжнародної конкурентоспроможності країн, теорії міжнародних відносин, інституціоналізму та стратегічного управління. Для досягнення поставлених завдань використані такі методи дослідження: загальнонаукові методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції (при систематизації та узагальненні методів оцінки ефективності ТКС); економіко-математичні методи та економетричне моделювання (регресійний аналіз впливу ТКС на економічне зростання прикордонних регіонів, визначення впливу фінансової допомоги Європейської Комісії на обсяги прямих іноземних інвестицій в межах транскордонного регіону); метод системного аналізу (для дослідження структурно-функціональних механізмів системи транскордонного співробітництва), метод стратегічного аналізу та програмування (для обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку ТКС України з країнами ЄС).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти та офіційні дані Державного комітету статистики України, статистична інформація країн-партнерів та міжнародних організацій, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій.

Кваліфікаційна робота загальним обсягом 90 сторінок основного тексту, складається із вступу, трьох розділів, висновків, містить два додатки на трьох сторінках, список використаних джерел із 72 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження транскордонного співробітництва та його значення для економічного розвитку регіонів

Конкурентоспроможність національної економіки значною мірою залежить від рівня розвитку регіонів, ступеня їх економічної взаємодії з територіально-адміністративними одиницями в середині країни та за її межами. Процес розширення ЄС супроводжується вдосконаленням регіональної політики стосовно нових учасників, яка передбачає розвиток і ефективне використання конкурентних переваг кожного регіону, надання регіонам більшої самостійності та посилення їх ролі у зовнішньоекономічній діяльності. Створення значної кількості міжнародних регіональних угруповань свідчить про поступове зміщення акцентів у зовнішньому співробітництві на рівень регіонів.

Поряд з реалізацією національної регіональної політики окремо кожною державою-учасницею ЄС з кінця 70-х років почала формуватися та реалізовуватися регіональна політика. Основним принципом цієї політики є спрямованість не на вирівнювання диспропорцій розвитку територій, а на «створення умов для підвищення конкурентоздатності окремих регіонів країни, у тому числі, на зовнішньому ринку, що сприяє зміцненню економічного потенціалу держави» [1, с. 69].

Постсоціалістичні східноєвропейські країни (Польща, Угорщина, Чехія) імплементували інститут ТКС з країн Західної Європи. При цьому зауважимо, що майже одночасно інструменти транскордонного співробітництва стали впроваджуватися в Україні. Проте, як зазначає Н. Мікула, «цими країнами, на відміну від України, була досягнута основна мета – інтеграція у Європейський Союз, важливу роль тут відіграли саме інститути міжрегіонального та

транскордонного співробітництва як полігон для випробування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, адаптації механізмів фінансової підтримки» [2, с. 95]. Отже, розвиток транскордонного співробітництва створює передумови для євроінтеграції країн через гармонізацію економічних, соціальних, нормативно-правових механізмів розвитку регіонів та їх участі у міжнародній співпраці.

Транскордонні регіони Європи налагодили співпрацю державних регіональних органів влади, органів місцевого самоуправління, громадських організацій, суб'єктів господарювання територій. Еволюція ТКС в європейських країнах підтверджує важливість інституційної складової міжнародної співпраці регіонів. У зв'язку з цим Долішній М. та Мікула Н. звертали увагу на те, що країни «...від співробітництва за окремими транскордонними угодами перейшли до співробітництва у межах єврорегіонів – міжнародних організацій, метою яких є координація розвитку територій та реалізація спільних проектів територіальних органів влади прикордонних регіонів Європи» [3, с. 61].

Розглядаючи міжнародне співробітництво регіонів з урахуванням його масштабності, географічного охоплення та кількості учасників, Н. Мікула виділяє такі його напрями: «міжтериторіальне (міжрегіональне), транскордонне, транснаціональне» [4, с. 15]. Водночас, з точки зору впливу різних форм міжнародної взаємодії на регіональному рівні, І. Студенніков уточнює, що «місце міжнародного співробітництва у регіональному розвитку визначається його здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу співпрацюючих регіонів, а місце транскордонного співробітництва – ще й здатністю об'єднання потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку у транскордонному регіоні» [5].

З огляду на розширення кордонів Європейського Союзу та перспективи інтеграції України в ЄС зупинимось детальніше на особливостях транскордонного співробітництва та його значенні для розвитку економіки.

«Рамкова Європейська Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними адміністративними одиницями і місцевими органами влади» дає таке визначення транскордонного співробітництва: «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [6].

Згідно визначення, яке запропоноване П. Бєленьким і Н. Мікулою, «транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, вирішенням проблем екологічної безпеки, ширшим взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру)» [7, с. 655].

Основою транскордонного співробітництва є процес налагодження зв'язків і договірних відносин у прикордонних регіонах з метою пошуку шляхів та засобів вирішення спільних і подібних проблем. Водночас, Н. Мікула визначає «філософію транскордонного співробітництва», яка «полягає у тому, що два суміжні прикордонні регіони співпрацюють у процесі розробки планів та вибору пріоритетів розвитку, а не працюють окремо, а потім узгоджують плани розвитку за окремими заходами» [8, с.36]. Завдяки співробітництву відбувається зближення і переплетення різних сфер господарської діяльності прикордонних територій сусідніх країн, а найвищим етапом такої співпраці вважається «спільна стратегія розвитку регіонів» [Там само, с.97-98].

Отже, базовими суб'єктами транскордонного співробітництва є

прикордонні регіони двох сусідніх країн, які мають спільний кордон. Відповідно, Я. Калат, розглядаючи сутнісні ознаки прикордонного регіону, зазначає, що така територіальна одиниця характеризується «територіальною прилеглистю до державного кордону та є цілісною підсистемою національної економіки з власною структурою, насиченою внутрішніми і зовнішніми соціально-економічними зв'язками, які безпосередньо впливають на її розвиток і умови життя населення» [9, с. 31].

З огляду на розташування близько до державного кордону та віддаленість від центру науковці відносять прикордонні регіони до периферійних, відсталих, депресивних та проблемних територій, які характеризуються значно нижчим рівнем соціально-економічного розвитку порівняно з регіонами, що розташовані ближче до центру держави. Основною характеристикою «периферійності» є низький рівень економічного розвитку, що призводить до загострення низки загроз соціального характеру внаслідок високого рівня безробіття, низького доходу на одного мешканця, скорочення чисельності населення. Вітчизняні вчені пояснюють периферійність прикордонних територій так: «Майже у всіх державах світу політичні та економічні центри, як правило, концентруються в глибині території, відповідно до чого розвивається інфраструктура. Прикордонні райони сусідніх держав при цьому ніби обернені спиною одне до одного. Наслідком цього є більш слабкий соціально-економічний розвиток цих прикордонних територій, більш низький життєвий рівень населення» [10, с. 176-177].

Однією з суттєвих особливостей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, яка проявилася саме в умовах глобалізації та підвищеної міжнародної конкуренції, що супроводжується інтеграційними процесами, є можливість розвивати та формалізувати транскордонні зв'язки. У результаті цього специфічність їхнього розташування компенсується додатковими можливостями, які перетворюють їх на «території синергетичної співпраці» [11].

Враховуючи додаткові переваги, які можуть розвивати прикордонні

регіони в процесі міжнародної співпраці з сусідніми країнами, транскордонне співробітництво в умовах євроінтеграції розглядається як засіб підвищення якості життя мешканців прикордонних територій до середнього рівня по ЄС з подальшим досягненням вільного переміщення товарів, робочої сили та капіталу через кордон як завершального етапу економічної інтеграції. Останнім часом пріоритетного значення набуває вирівнювання диспропорцій технологічного регіонального розвитку в межах Євросоюзу, а на зовнішніх кордонах ЄС метою транскордонного співробітництва є підвищення рівня життя мешканців прикордонних територій і формування необхідного рівня безпеки країн-учасниць.

Поглиблення інтеграції як позитивно, так і негативно впливає на регіони ЄС. Вважається, що економічна інтеграція через лібералізацію торгівлі, капіталів, руху робочої сили сприяє вирівнюванню диспропорцій в рівнях доходів і тим самим забезпечує конвергенцію регіонів. З іншого боку, інтеграція призводить до дивергенції, оскільки найбільш розвинені регіони одержують переваги над менш розвиненими, загострюється конкуренція. На думку О. Гранберга, інтеграція не сприяє підвищенню конкурентоспроможності слаборозвинених і периферійних регіонів, а навпаки, «може підірвати їхній «захист через відстань» і спричинити відтік капіталу та кваліфікованої робочої сили» [12, с.8]. Тому, залучення периферійних регіонів до процесів економічної інтеграції «можливе лише через систему спеціальних механізмів» [Там же, с. 9].

Відповідно до моделі регіональної інтернаціоналізації В. Чужикова, транскордонне співробітництво є останнім етапом еволюції регіонів, що відображає результати політики дивергенції та конвергенції в ринкових економіках (додаток А). Урядова політика конвергенції спрямована на вирівнювання економічного розвитку регіонів, які формують основу економіки країни, і поглиблення внутрішньо регіональної інтеграції (рис. А. 2). Водночас, як зазначає вчений, «стимулювання на цьому етапі транскордонних зв'язків призводить нерідко до явища дисоціації, тобто до взаємного проникнення

регіонів та утворення спільних формувань (єврорегіонів, єврозон, двосторонніх або багатосторонніх технопарків, кластерів)» [13, с. 339]. Як видно з цієї моделі, у розвитку міжрегіонального співробітництва існує закономірна послідовність, що передбачає спочатку підвищення конкурентоспроможності регіонів на національному рівні і посилення на цій основі внутрішньо регіональної інтеграції, а потім - участь регіонів у транскордонній співпраці. Соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, як правило, відстає від центральних територій, тому ці регіони не можуть бути основою внутрішньо регіональної інтеграції. На нашу думку, транскордонне співробітництво повинно розглядатися не лише як результат розвитку регіонів, а також як засіб економічного зростання прикордонних територій. Це узгоджується з підходом Н. Мікули, яка крім «інтеграційної функції транскордонного співробітництва» наголошує на важливості забезпечення передумов для «формування «полюсів росту» у транскордонних регіонах» [4, с. 23-29].

Позитивний вплив ТКС на економічний розвиток прикордонних регіонів відображається у покращенні соціально-економічних показників завдяки поєднанню ресурсних потенціалів регіонів суміжних країн та підвищенню ефективності їх використання. Модель реалізації ТКС, розроблена Н. Мікулою, ґрунтується на відображенні вектора розвитку з більш розвинутого Заходу в бік менш розвинутого Сходу (рис. 1.1). У представленій моделі «соціально-економічний розвиток у кожній i -тій державі відбувається від центру (C_i) до периферії (A_i та B_i), а транскордонне співробітництво забезпечує економічне зростання ($A_i A_i'$ та $B_i B_i'$) і підвищення якості життя населення». Відповідно, «ресурсний потенціал прикордонних регіонів різний як в межах однієї держави, так і в сусідніх ($A_i A_i' \neq B_i B_i'$ та $B_i B_i' \neq A_{i+1} A_{i+1}'$)» [4, с.77].

Розвиваючи транскордонне співробітництво держава має можливість підвищити рівень розвитку прикордонних регіонів і вивести ці території з «периферійного» стану, що в наведеній моделі буде відображатися як напрям

соціально-економічного розвитку від центру (C_i) до прикордонних регіонів (A_i' та B_i).

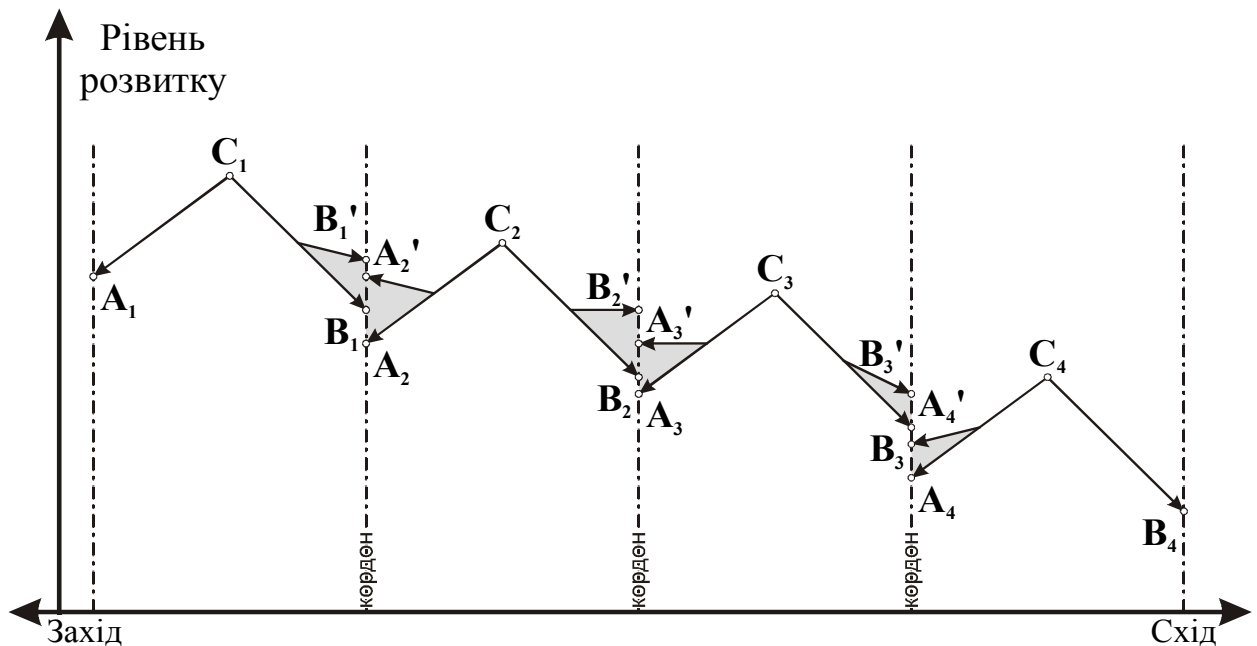

Рис. 1.1. Вплив транскордонного співробітництва на регіональний розвиток

Джерело: [14, с.77]

Досвід європейських країн показує наявність прямого ефекту від активізації транскордонного співробітництва, який полягає у «перетворенні негативних рис периферійності прикордонних регіонів на переваги» [15]. Водночас, синергія транскордонного співробітництва проявляється як низка мультиплікативних ефектів в різних сферах регіонального розвитку. З огляду на це, звернемо увагу на основні позитивні зміни в соціально-економічному розвитку транскордонних регіонів, які виділяє Л. Корольчук: (1) «зближення показників якості життя населення транскордонного регіону допомагає уникнути міграційних проблем, пов'язаних з пошуком вищого заробітку, сприяє рівновазі попиту та пропозиції на ринку праці транскордонного регіону та підвищенню продуктивності праці»; (2) «конвергенція економічних показників лягає в основу покращення умов підприємницької діяльності в межах транскордонного регіону, оздоровлення інвестиційного клімату,

налагодження та розбудови спільної виробничої, соціальної та транспортної інфраструктури» [16].

Зазначені позитивні ефекти ТКС набувають важливого значення для формування передумов для розширення цієї співпраці до рівня «інтеррегіонального» співробітництва, яке за своїми просторовими масштабами є значно ширшим, але при цьому не виходить за регіональний рівень. І. Бабець визначає «інтеррегіональне співробітництво як співпрацю регіонів, що не обов'язково мають суміжні кордони і належать до різних країн» [17, с. 23]. Серед основних форм інтеррегіонального співробітництва варто виділити ті, де ТКС є базовим і забезпечує відповідні передумови просторового розширення співпраці: «транскордонне співробітництво із залученням регіонів однієї з країн-учасниць співпраці, що не мають спільного кордону з іншою країною-учасницею; трансрегіональне співробітництво, яке передбачає участь у міжнародній співпраці регіонів двох країн, що беруть участь у реалізації проектів ТКС, причому не всі регіони-учасники можуть бути транскордонними, із залученням регіону третьої країни, яка має спільний кордон лише з однією країною-учасницею співробітництва» [Там же].

З огляду на специфіку ТКС як засобу євроінтеграції та базової форми просторового розширення міжнародної взаємодії регіонів, необхідно приділяти розробці відповідних стратегічних документів, що визначають розвиток прикордонних регіонів з урахуванням їх індивідуальних структурних особливостей та можливостей залучення фінансування з європейських фондів.

Наприклад, регіональна політика ЄС передбачає низку заходів для стимулювання економічного розвитку прикордонних регіонів та підтримку діяльності міжрегіональних об'єднань, яка фактично реалізується за допомогою транскордонного співробітництва і загалом зосереджена у трьох напрямках: сприяння економічному зближенню менш розвинених регіонів з більш розвиненими регіонами, підвищуючи рівень їх економічного розвитку; формування та реалізація певних заходів та механізмів, які спрямовані на підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості; сприяння

співробітництву між регіонами і країнами з метою зменшення економічного значення кордонів, а також посилення безпеки [18, с. 5].

Отже, транскордонне співробітництво позитивно впливає на розвиток прикордонних регіонів через використання для соціально-економічного розвитку додаткових ресурсів, що стають доступними в процесі такої співпраці. Позитивні ефекти ТКС для соціально-економічного розвитку регіонів полягають у: підвищенні конкурентоспроможності, зайнятості та доходів населення через активізацію підприємництва та покращення умов ведення бізнесу; просторовому розширенні соціально-економічного потенціалу розвитку територій за рахунок послаблення бар'єрної функції кордону та розвитку інтеррегіональних зв'язків; підвищення рівня життя мешканців на основі покращення соціальної, економічної та інституційної системи. У зв'язку з цим забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних територій потребує розробки та реалізації ефективної регіональної політики держави з урахуванням їх особливостей та на основі сучасних механізмів регіонального розвитку, спрямованої на підтримку та розвиток транскордонного співробітництва.

1.2. Форми транскордонного співробітництва як засобу євроінтеграції країн на регіональному рівні

Транскордонне співробітництво характеризується різним ступенем формалізації і може відбуватися з використанням різних правових форм. Основним документом, що визначає правові засади та юридичні можливості формування ТКС є Додатковий протокол до Європейської Рамкової конвенції, який був підписаний державами-членами у 1995 р. і набув чинності у 1998 р. [19]. Основні положення додаткового протоколу спрямовані на усунення юридичних перешкод, які часто виникають при налагодженні транскордонного співробітництва місцевими громадами різних країн, та сприяння його реалізації.

Він містить зразки та типові проекти статутів і угод про транскордонне співробітництво, детально регламентуючи правові рішення у цій сфері.

Залежно від ступеня формалізації, процесу організації співробітництва, змісту укладених договорів та суб'єктів їхньої подальшої реалізації виділяють такі основні форми транскордонного співробітництва.

На початковому етапі налагодження відносин між прикордонними територіями обох країн реалізується найпростіша форма транскордонного співробітництва, що полягає у розвитку «прямих контактів між територіальними громадами – селами, селищами, містами тощо, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій, при цьому відсутні взаємні фінансові зобов'язання» [20, с. 27].

Якщо формуються довгострокові відносини між територіальними громадами або органами влади, а також у випадку виникнення взаємних зобов'язань щодо надання послуг, продукції, інформації, фінансових зобов'язань співпраця формується на договірній основі. В цьому випадку можна виділити дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами або шляхом формування органу транскордонного співробітництва

У разі встановлення довгострокових відносин між громадами чи територіальними органами влади, а також у разі взаємних зобов'язань щодо надання послуг, продукції, інформації, фінансових ресурсів співпраця відбувається на договірних засадах. У цьому випадку застосовуються дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами або шляхом створення органу транскордонного співробітництва (табл. 1.1).

Співпраця безпосередньо за укладеними договорами здійснюється в рамках функцій структурних підрозділів обласних та місцевих органів влади із залученням інших суб'єктів господарювання, розташованих у прикордонному регіоні. Відносини між органами прикордонної зони можуть бути оформлені через контракти на поставку товарів або послуг. Такий договір стосується торгівлі,

оренди або концесії, може використовуватися «для комерційних операцій, які можуть здійснюються фізичними та юридичними особами, так і для тих, які потребують залучення місцевих органів влади для виконання делегованих їм функцій» [4, с. 134].

Таблиця 1.1

Форми транскордонного співробітництва

Форма ТКС	Сутнісні характеристики
1. Співпраця за укладеними угодами	Періодичні зустрічі, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації діяльності з вирішення спільних проблем. Фінансування діяльності здійснюється кожною стороною окремо, або шляхом об'єднання коштів на спільному рахунку
2. Угода про ТКС зі створенням органу транскордонного співробітництва	Діяльність органу транскордонного співробітництва регулюється його статутом та законодавством держави, на території якої розташована його штаб-квартира. Він фінансується з місцевих та регіональних бюджетів і не має права встановлювати збори фіскального характеру; однак може отримувати прибуток від послуг, наданих ним територіальним громадам або органам влади, користувачам або третім сторонам.
3. Єврорегіон	Інституціональна форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яка спрямована на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону
4. Європейське угруповання територіального співробітництва	ЄУТС створюється для вирішення точкових завдань внутрішніх транскордонних регіонів ЄС з метою полегшення та сприяння ТКС, транснаціональному та/чи міжрегіональному співробітництву між країнами-членами ЄС для зміцнення соціально-економічного єднання
5. СЕЗ і ТПР	Спеціальні економічні зони (СЕЗ) і території пріоритетного розвитку (ТПР) з пільговим режимом інвестиційної діяльності як каталізatori соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.
6. Транскордонні кластери	Групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені в одному чи сусідніх регіонах (навіть якщо кластер охоплює кілька країн), спеціалізуються в конкретній сфері діяльності, пов'язані спільними технологіями та навичками
7. Транскордонні індустріальні парки	Території, виділені при плануванні місця для промислового розвитку з метою забезпечення підприємств розвинутою інфраструктурою та забезпечення контролю над виробництвом та впливом на навколишнє середовище

Джерело: складено за [20, с. 27-32; 21, с. 25]

Угода про транскордонне співробітництво також може передбачати створення відповідної інституції - органу ТКС. Основним завданням такої

інституції є координація діяльності суб'єктів та учасників співробітництва з метою об'єднання зусиль для вирішення спільних та подібних проблем. Ця структура здійснює керівництво розвитком прикордонних регіонів, а тому має бути пов'язана із іншими органами регіонального управління прикордонними територіями сусідніх країн.

Процес поглиблення ТКС між країнами обумовлю застосування більш комплексної та ефективнішої форми транскордонної взаємодії – єврорегіону.

Співробітництво в рамках єврорегіону передбачає створення зони транскордонного співробітництва за рішенням прикордонних регіонів двох або більше держав-членів Європейського Союзу, країн-кандидатів та регіонів їх сусідів. Основою існування єврорегіонів є підтримка економічного та туристичного обміну, розвиток комунікації, культурної діяльності та спільне вирішення транскордонних проблем. Для окреслення співпраці в межах єврорегіону використовують термін «єврорегіональне співробітництво», яке, за визначенням Я. Калат «характеризується вищим ступенем інституалізації структур співробітництва та є «каталізатором» євроінтеграційних процесів як на регіональному, так і на національному рівні» [9, с. 56].

Створення єврорегіону дозволяє об'єднувати у спільні економічні структури основних його учасників (органи місцевого самоврядування, підприємства, неурядові організації, асоціації та агенції, науково-дослідні установи), здійснювати транскордонну торгівлю, реалізовувати спільні проекти з розвитку туризму, покращення довкілля, спортивні та культурні проекти. Крім зазначеного, вагомою перевагою єврорегіонального співробітництва, як зазначає В. Маркович, є те, що «у межах єврорегіонів усуваються митні бар'єри і перешкоди для пересування робочої сили, діяльність єврорегіонів дає змогу залучити кошти ЄС через програми INTERREG, ЄІСП на їх розвиток» [20, с. 30].

Дослідження вчених доводять, що «співпраця в межах єврорегіонів може бути ефективним способом підвищення соціального та економічного розвитку» [22], а найвищий рівень інституалізації порівняно з іншими формами ТКС

обумовлює «ототожнення транскордонної співпраці з євро регіонами, що можна пояснити його особливою, пріоритетною роллю як форми ТКС» [23].

В результаті прийняття Регламенту №1082/2006 Європейським Парламентом та Радою ЄС у 2006 році було створено інституційну основу для функціонування Європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС) як нової форми ТКС. Зазначені угруповання характеризуються правосуб'єктністю та формуються як юридична особа, а їхня діяльність забезпечує співпрацю на всіх рівнях програми INTERREG III (транскордонному, транснаціональному, міжрегіональному). Важливою умовою створення ЄУТС є участь двох держав-членів ЄС, законодавство яких допускає участь третьої країни, та обов'язкове розташування штаб-квартири угруповання в ЄС.

Науковці виділяють такі особливості ЄУТС порівняно з іншими формами транскордонного співробітництва: «створюються насамперед для вирішення завдань, які належать до компетенції органів центральної влади; членами таких угруповань можуть бути держави (насамперед це актуально для невеликих держав, таких як Люксембург); крім держав, учасниками також можуть бути органи місцевої влади, об'єднання органів місцевої влади, а також будь-яка організація, яка регулюється публічним правом» [24, с. 109].

Для забезпечення транскордонного співробітництва країн можуть створюватися спеціальні економічні зони чи території пріоритетного розвитку, які за рахунок преференційного режиму інвестиційної діяльності сприяють інтенсивному секторальному співробітництву, наприклад, підприємств хімічної чи машинобудівної промисловості. Зазначена форма ТКС часто розглядається як передумова формування транскордонних кластерів.

Транскордонні кластери як форма ТКС набули значного поширення в країнах Європейського Союзу. Транскордонний кластер визначається як «група незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують, спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і

взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків» [25, с. 129].

До основних переваг реалізації ТКС у формі транскордонного кластера відноситься «залучення додаткових фінансових ресурсів та зменшення трансакційних, транспортно-заготівельних витрат», при цьому «ефективність діяльності транскордонного кластеру визначається інституцією, яка бере на себе роль координатора (університети, науково-дослідні установи, агенції регіонального розвитку) і лише за умови координації в межах структур євро регіонального типу транскордонний кластер залучається до євро регіонального співробітництва» [9, с. 66].

Серед ключових особливостей транскордонних кластерів у науковій літературі виділяють: «розміщення учасників у різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн, створення ними спільних підприємств та організацій, використання спільної інфраструктури, діяльність на транскордонних ринках; інтенсивність мережевих взаємодій у кластері обмежується наявністю кордону, який створює додаткові бар'єри для вільного руху товарів, робочої сили, капіталу; кластери стають основою формування торговельно-інвестиційних зон у транскордонному регіоні, включаються в процеси кластеризації і, незважаючи на наявність кордонів, отримують синергетичні ефекти на транскордонних ринках» [20, с. 35]

Як зазначає Є. Кіш, «транскордонні регіони країн-членів ЄС повною мірою включилися в процеси кластеризації і отримують синергетичні ефекти на транскордонних ринках» [22]. Враховуючи позитивний досвід утворення кластерних структур в прикордонних регіонах європейських країн, І. Журба наголошує на важливій ролі «транскордонних кластерів» як основи «формування торговельно-інвестиційних зон у транскордонному регіоні, які на основі інтеграції, об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій (наукових, освітніх, громадських організацій) можуть бути умовою залучення на цю

територію інвестицій та прискореного взаємообміну товарами та послугами, капіталом, робочою силою» [26].

У зв'язку з цим варто звернути увагу на теорію конкурентоспроможності М. Портера, ключовим положенням якої є формування кластерів національних конкурентоспроможних кластерів як основи створення інноваційної економіки. В основі національного «ромбу» і процесу створення кластерів, за М. Портером, знаходиться «обмін інформацією щодо потреб, техніки і технологій між галузями-покупцями, постачальниками і спорідненими галузями» [27, с.170-174]. Це сприяє обміну ідеями та інформацією всередині кластеру, що стимулює інновації та підтримує активну конкуренцію в кожній галузі.

Зарубіжні вчені визначають інноваційний кластер як «об'єднання різних організацій (промислових компаній, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, профспілок, громадських організацій та ін.), що дозволяє використовувати переваги двох способів координації економічної системи – внутрішньофірмової ієрархії і ринкового механізму – для більш швидкого і ефективного розподілу нових знань, наукових відкриттів та винаходів» [28, с. 99]. За іншим підходом, «інноваційний кластер, що являє собою секторальну систему інновацій та виробництва, - це синергія економічних та інституційних чинників на території концентрації високотехнологічної промисловості, яка забезпечує ефективне створення новинок і дифузії знань, а також процес навчання» [29]. Хоча досить часто ототожнюють промисловий та інноваційний кластери (застосовують термін «інноваційно-промисловий кластер» [30]), зазначимо, що не кожен кластер може вважатися інноваційним, оскільки ступінь інноваційності визначається структурою кластера, характером його учасників і щільністю науково-дослідних зв'язків між ними.

У відносинах між учасниками виникають важливі для інноваційної діяльності зв'язки: «міжінституціональні зв'язки в системі науково-дослідних робіт; зв'язки між науковцями та інженерами, особливо щодо базових технологій (біотехнологія, електроніка, нові матеріали); зв'язки між

актуальними і потенційними користувачами нових продуктів і технологічних процесів; зв'язки між різними відділами фірми, які мають значення як для створення нового продукту, так і його комерціалізації (між підрозділами проектування, НДіДКР, виробництва і маркетингу); зв'язки, що забезпечують нові знання і досвід для фірми та її працівників – власні знання і конкурентів, а також зовнішня інформація – від постачальників, клієнтів, консультантів, навчальних закладів, інститутів та ін; неформальні зв'язки» [31, с. 223-224]. Залежно від структури кластера та характеру співпраці його учасників можна класифікувати кластери за інтенсивністю науково-дослідних зв'язків між підприємствами та установами (табл. 1.2). Класифікація дозволяє ідентифікувати кластер як промисловий чи інноваційний на основі аналізу наукової співпраці між його учасниками.

Таблиця 1.2

Класифікація кластерів за критерієм інтенсивності науково-дослідних зв'язків між учасниками

Кластер	Ядро кластера	Учасники кластера	Інтенсивність науково-дослідної співпраці
Промисловий	Галузь традиційної промисловості	- торговельні та посередницькі організації; - банківські та страхові установи; - науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади; - консультаційні центри; - органи місцевої влади.	Односторонні зв'язки: галузь промисловості одержує інновації від науково-дослідного сектору
Промислово-технологічний	Галузь високотехнологічної промисловості	- науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади; - бізнес-інкубатори; - консультаційні центри; - торговельні та посередницькі організації; - банківські та страхові установи, інвестиційні компанії; - органи місцевої влади.	Двосторонні зв'язки: обмін інноваціями галузей і науково-дослідного сектору
Інноваційний	Науково-дослідні установи	- галузі промисловості; - вищі навчальні заклади; - бізнес-інкубатори; - консультаційні центри; - венчурні фонди; - торговельні та посередницькі організації; - органи місцевої влади.	Багатосторонні зв'язки: обмін інноваціями між усіма учасниками кластера і передача інноваційних ідей за межі кластера

Джерело: [32, с. 29]

З наведеної класифікації видно, що інноваційний кластер відрізняється від промислового і промислово-технологічного кластерів своєю структурою, а також інтенсивними науково-дослідними зв'язками між його учасниками як всередині кластера, так і за його межами.

З цієї точки зору важливим інструментом підвищення ефективності ТКС може стати формування міжнародного інноваційного кластера, який є «системою підприємств і організацій, розташованих на території сусідніх країн, що характеризуються міцними зв'язками у сфері науково-дослідних робіт, діяльність яких зосереджена на виробництві наукомісткої продукції та комерціалізації технологій» [32, с. 25]. В умовах глобалізації інноваційний кластер, створений у певному регіоні однієї країни, внаслідок активізації науково-технічної співпраці між суб'єктами господарювання сусідніх держав у перспективі може розвиватися у міжнародний інноваційний кластер. Це дозволить кожному учаснику знизити власні витрати на проведення НДіДКР і ризику, одержати взаємовигідний доступ до «ноу-хау», інтелектуальних і деяких інших ресурсів своїх партнерів.

У зв'язку з наведеним вище зазначимо, що поряд з торговельним, інвестиційним, екологічним транскордонним співробітництвом важливо забезпечити й науково-технічну співпрацю. Спільні науково-дослідні розробки та інноваційні проекти позитивно впливатимуть на економічне зростання прикордонних регіонів через модернізацію та впровадження підприємствами новітніх технологій, застосування новітніх форм організації виробництва, обмін досвідом та науково-технічними розробками. Таким чином, прикордонний регіон може стати «полюсом зростання» не лише завдяки участі у транскордонному співробітництві, а й генеруючи інновації, що є особливо актуальним для зміцнення міжнародних позицій України та забезпечення участі в Європейському дослідницькому просторі.

Враховуючи усі розглянуті вище форми транскордонного співробітництва, на основі процесного підходу виділяють основні ієрархічні рівні реалізації співпраці учасників ТКС (рис. 1.2). На найвищому рівні формується інституційне

забезпечення функціонування транскордонного регіону та соціально-економічного розвитку його учасників. Нормативно-правові документи розробляються центральними органами влади та органами місцевого самоврядування за підтримки відповідних міжнародних організацій. Організаційне забезпечення ТКС здійснюється на основі мережевого співробітництва суб'єктів, що є учасниками транскордонного кластера чи технопарку, та органів співробітництва, які уклали відповідні угоди про співпрацю, що, своєю чергою, поглиблює інтеграцію на локальному рівні. Безпосередня співпраця в транскордонному регіоні здійснюється в процесі реалізації спільних проектів фізичними та юридичними особами, спільними підприємствами, транснаціональними корпораціями (ТНК). Водночас, на всіх ієрархічних рівнях об'єднуючим завданням спільної організаційної та інформаційної взаємодії є підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

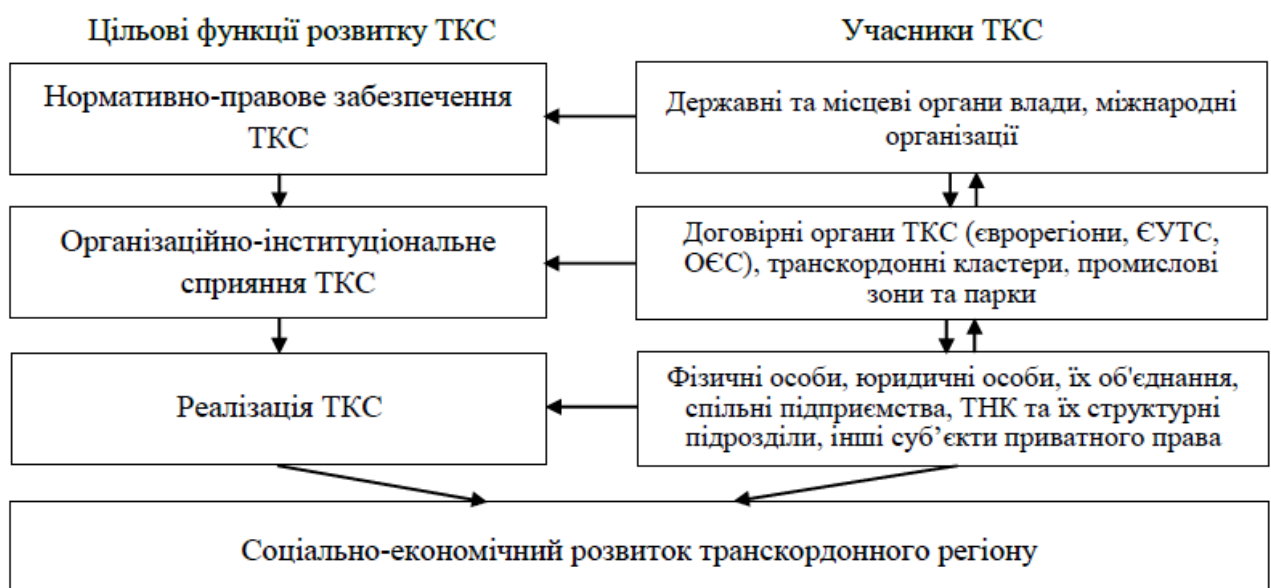

Рис. 1.2. Система соціально-економічного розвитку транскордонного регіону

Джерело: [20, с. 39]

Отже, транскордонне співробітництво через реалізацію різноманітних форм взаємодії прикордонних регіонів сусідніх країн не лише полегшує комунікаційні

процеси та переміщення через кордон основних факторів виробництва, а й активізує спільну діяльність в інших сферах - економічній, інфраструктурній, екологічній, які також виконують роль своєрідного каталізатора модернізаційних процесів у Європі. Очевидно, що співробітництво в кожній із вказаних сфер життєдіяльності не є відокремленим, а заходи, що реалізуються за кожним з цих напрямів, взаємно проникають, доповнюють і залишаються залежними один від одного. Забезпечення економічного розвитку, а також активні соціальні та культурні контакти значною мірою залежать від стану комунікаційної інфраструктури, яка дозволяє ефективно реалізовувати транскордонні проекти.

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва

Основою метою транскордонного співробітництва є підвищення рівня розвитку прикордонних регіонів та їх наближення за основними соціальними та економічними показниками до середнього значення для країн-учасниць ТКС. Досягнення цієї мети відбувається завдяки застосуванню відповідних механізмів та забезпечення позитивного впливу ключових факторів розвитку на економічну систему прикордонних регіонів.

Транскордонне співробітництво, як і будь-яка діяльність, процес чи взаємодія дозволяє за певний період часу отримати результати, які можуть бути оцінені як позитивні або негативні. Одержання позитивного результату свідчить про ефективність застосованих заходів в межах ТКС та підтверджує доцільність реалізації подальших завдань для його розвитку. Висновок про негативний результат може бути зроблений на основі аналізу втрат, що відбулися внаслідок неефективних заходів в межах ТКС, і є підставою для обґрунтування нових пріоритетів і заходів або залучення додаткових учасників співробітництва.

Одним із найважливіших показників при аналізі економічного стану регіону є «економічна ефективність», а підвищення її рівня – це один із

основних пріоритетів економічного розвитку [9, с. 117]. Крім того, саме ефективність є необхідною умовою економічного розвитку регіону. Водночас аналіз ефективності транскордонного співробітництва дозволяє визначити наступні кроки для подальшої його активізації або запобігти втраті можливостей для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, яку може спричинити слабка взаємодія суб'єктів співробітництва чи взагалі її відсутність.

Розглядаючи поняття ефективності транскордонного співробітництва, В. Маркович виділяє соціальну та економічну складову (рис. 1.3).

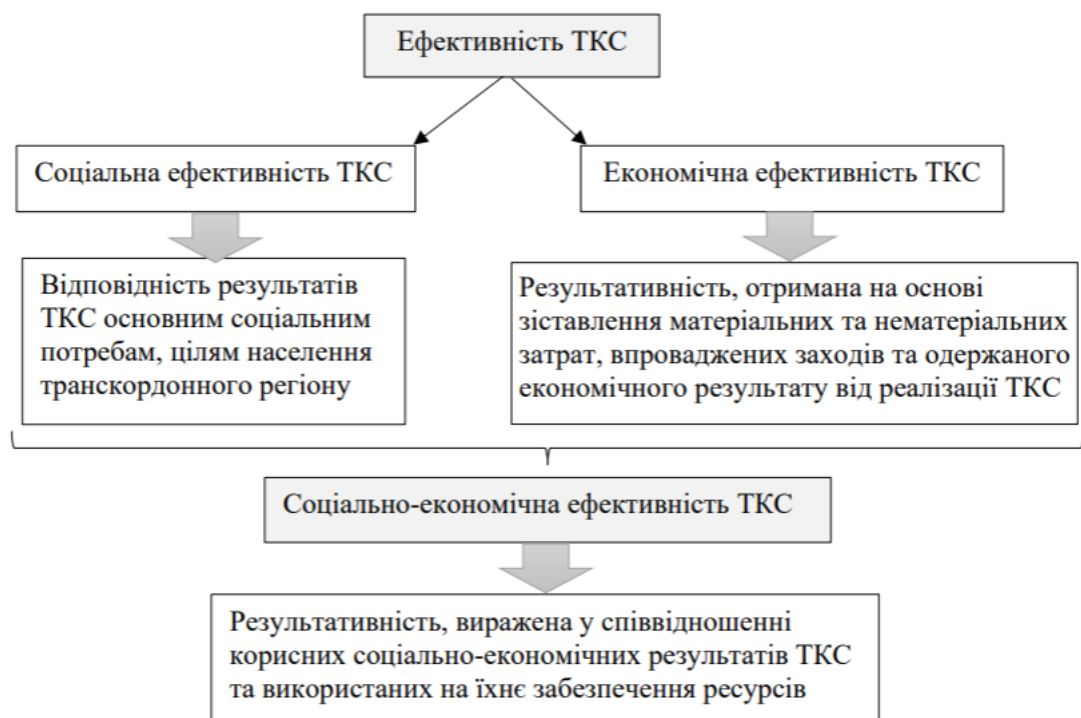

Рис. 1.3. Модель комплексної оцінки ефективності транскордонного співробітництва

Джерело: побудовано за [20, с. 41]

На думку В. Марковича, транскордонне співробітництво вважається соціально ефективним, якщо воно «забезпечує соціальний розвиток залучених до нього територій, покращення умов життя населення транскордонного регіону, сприяння активізації всіх соціальних сил на даній території» [20, с. 41]. Економічна ефективність транскордонного співробітництва досягається за умови, що «всі учасники співпраці (безпосередні контрагенти, інститути

організаційного забезпечення ТКС, а також населення регіону) максимізують вигоди від співробітництва і мінімізують витрати, насамперед трансакційні» [Там же, с. 41].

Отже, базовим принципом оцінювання економічної ефективності ТКС є зіставлення витрат (матеріальних і нематеріальних) від реалізації транскордонних заходів і проектів із отриманим ефектом, або ж аналіз співвідношення очікуваних та отриманих результатів співпраці. Водночас, на думку Я. Калат, «важливим індикатором ефективності є рівень задоволення потреб населення, оскільки єврорегіональне співробітництво насамперед направлене на підвищення рівня життя мешканців прикордонних регіонів» [9, с. 117]. Більш повне визначення економічної ефективності ТКС подає В. Булюк, окреслюючи це поняття як «рівень економічного розвитку прикордонного регіону, який забезпечує отримання зазначеного ефекту при найменших матеріальних і нематеріальних затратах та сприяє задоволенню потреб і підвищенню рівня життя населення прикордонних регіонів» [33, с.79; 34].

Розглянуті підходи до визначення ефективності ТКС потребують застосування відповідної методики для здійснення такої оцінки на практиці. Вивчення змісту наукових публікацій [4; 9; 20; 32; 33] показало, що вчені застосовують різні підходи до оцінювання ефективності ТКС залежно від мети та завдань їх досліджень, а єдина методика на даний час не розроблена.

Дослідження співпраці суб'єктів господарювання транскордонного регіону може здійснюватися «на основі SWOT-аналізу або за допомогою розрахунку низки економічних показників, але в обох випадках для забезпечення високої точності одержаних результатів необхідно аналізувати статистичні дані» [32]. Транскордонна статистика передбачає облік даних прикордонних регіонів щонайменше двох країн, а у разі дослідження єврорегіонів може охоплювати значну кількість територіально-адміністративних одиниць різного рівня, тому в процесі оцінювання ТКС вчені стикаються з проблемою підбору і використання однакових і зіставних статистичних показників за регіонами різних країн, або із відсутністю

необхідних даних за окремими показниками. Тому, як зазначає Н. Мікула, «оцінка ефективності транскордонного співробітництва не може бути визначена прямими методами і, відповідно, на практиці застосовуються непрямі методи: розрахунок показників прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, соціальні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів, показники якості життя мешканців прикордоння» [8, с.18] (додаток Б).

З огляду на зазначене, важливою передумовою отримання коректних результатів оцінювання є формування системи показників на початковому етапі процедури оцінки з урахуванням доступних статистичних даних в офіційних джерелах інформації.

Згідно «Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) ТКС, які можуть бути включені до державної програми розвитку ТКС» встановлені такі критерії конкурсного відбору проектів: «економічна ефективність; інноваційна спрямованість; поліпшення інвестиційної привабливості регіону; підвищення рівня зайнятості населення в регіоні; сприяння розвитку людського потенціалу; вартість проекту співробітництва; тривалість реалізації проекту співробітництва» [35]. При цьому в документі не деталізуються показники, за якими характеризується кожен з поданих критеріїв оцінювання.

Для проектів, які подаються на конкурс в межах програм «Європейського Інструменту Сусідства і Партнерства», основними показниками для оцінки ефективності реалізації цих проектів визначені такі: «регіональний економічний розвиток (ВВП на душу населення, заробітна плата, кількість створених підприємств/запроваджених економічних ініціатив); регіональна торгівля (обмін товарами, документація щодо транскордонного ринку праці); соціальний розвиток (зайнятість, соціальний захист, охорона здоров'я)» [36].

Методичний підхід до оцінки єврорегіонального співробітництва, обґрунтований О. Роговою, базується на діагностуванні ефективності

функціонування регіональних економічних систем за показниками у розрізі двох складових: «(1) публічний сектор (коефіцієнт участі органів влади (бюджетних установ) у єврорегіональному співробітництві, та їхнє ресурсне забезпечення); (2) приватний сектор (коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональній торгівлі; коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональному інвестуванні; коефіцієнт єврорегіональної торгівлі; обсяг єврорегіонального інвестування)» [37]. При цьому звернемо увагу, що оцінка транскордонного співробітництва за цією методикою утруднюється необхідністю отримання даних про обсяги фінансування у розрізі учасників за окремими проектами, які не публікуються у загальнодоступних засобах інформації.

Грунтуючись на результатах аналізу досвіду країн ЄС щодо дослідження стану розвитку єврорегіонального співробітництва, Я. Калат запропонувала методичний підхід до оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Методика оцінювання впливу єврорегіонального співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону

	Назва	Методи дослідження	Результати дослідження
Перший етап	Аналіз функціонування єврорегіональних структур (3 групи показників, 10 індикаторів)	Індексний та порівняльний методи. (1) $x_{max,i} = \max_i x_{ij}$ (стимулятори), або $x_{min,i} = \min_i x_{ij}$ (дестимулятори), (2) $\bar{x}_i = \frac{\sum_{j=1}^m x_{ij}}{m}$ (еталонне середнє значення), (3) стандартизовані часткові індекси: якщо $x_{max,i}$, то $z_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_{max,i}}$, якщо $x_{min,i}$, то $z_{ij} = \frac{x_{min,i}}{x_{ij}}$, якщо $\bar{x}_i$, то $z_{ij} = \frac{z'_{ij}}{x'_{max,i}}$, $z'_{ij} = \frac{x_{ij}}{ x_{ij} - \bar{x}_i }$, (4) середні індекси: $Z_{kj} = \frac{\sum_{i=1}^n z_{ij}}{n}$, (5) загальний інтегральний індекс: $I_{hj} = \sum_{k=1}^l Z_{kj}$.	Оцінка рівня розвитку єврорегіонального співробітництва.
Другий етап	Визначення потенціалу єврорегіонального співробітництва прикордонних регіонів (5 груп показників, 18 індикаторів)		Оцінка потенціалу єврорегіонального співробітництва
Третій етап	Розрахунок ефективності використання прикордонними регіонами потенціалу єврорегіонального співробітництва	Коефіцієнт ефективності: $E_{PEC} = \frac{I_{PEC}}{I_{LEC}}$	Оцінка ефективності реалізації потенціалу єврорегіонального співробітництва
Четвертий етап	Компаративний аналіз соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів-учасників єврорегіонів (3 групи показників, 14 індикаторів)	Економіко-статистичний та порівняльний метод на основі усереднених значень показників національних сторін єврорегіонів.	Виявлення потенційних загроз економічній безпеці прикордонних регіонів-учасників окремого єврорегіону

Транскордонне співробітництво розглядається як складний процес, для оцінки якого доцільно використовувати інтегральний метод, що передбачає розрахунок інтегрального показника як суми добутків стандартизованих значень фактичних показників на відповідні вагові коефіцієнти. Система показників-індикаторів, що характеризують транскордонне співробітництво, включає низку неоднорідних показників, що унеможлиблює їх коректне порівняння. Тому використовують процедуру «стандартизації вхідних змінних, яка полягає у приведенні значень показників до стандартизованих параметрів, зокрема шляхом порівняння з визначеним еталонним значенням» [9, с. 120]. Порядок стандартизації показника залежить від впливу його динаміки на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону: показники-стимулятори (зростання їх значень покращує стан розвитку) та показники-дестимулятори (зростання значень показників погіршує стан розвитку). Відповідно, в якості еталонного значення для стимулятора буде вважатися максимальне значення показника по всіх регіонах, а для дестимулятора – мінімальне значення, які визначаються за формулами, поданими у табл. 1.3.

В процесі безпосередньої оцінки ефективності транскордонного співробітництва виникає проблема зіставності показників, що обумовлена складністю виокремлення ефектів власне від реалізації проектів ТКС, оскільки завдання в межах цих проектів можуть виконуватися упродовж різних часових горизонтів залежно від окресленої мети і охоплювати один рік, кілька років або весь програмний період

Особливістю дослідження функціонування єврорегіональних структур є врахування лише показників спільної активності їх учасників. До того ж, розрахунковий період залежно від поставлених завдань може відповідати одному року або ж програмному періоду. У разі проведення оцінки ефективності ТКС за календарний рік, що забезпечує зіставність показників співробітництва з річними даними за основними економічними та соціальними показниками прикордонних регіонів, використовуються показники одержаного фінансування для реалізації заходів транскордонних проектів, які лише

розпочалися, тривають або уже завершилися. за один рік можна здійснювати в розрізі розпочатих чи завершених проектів,

Проте, як зазначає Я. Калат, такий підхід «не відображає в повній мірі результати їхньої діяльності, оскільки специфіка залучення коштів у рамках єврорегіонального співробітництва вирізняється тим, що гроші для реалізації проектів у рамках певної програми можуть надходити частинами навіть після її завершення. Тому рівень розвитку єврорегіонального співробітництва варто аналізувати за програмний період, який охоплює 7 бюджетних років: 2000-2006; 2007-2013; 2014-2020; 2021-2027» [9, с. 123]. Отже, логіка дослідження передбачає проведення оцінювання результативності за весь програмний період за показниками, що подані у табл. 1.4. Водночас зауважимо, що застосування такого методичного підходу дозволить лише охарактеризувати результати виконання проектів і програм ТКС, проте цей підхід не може бути використаний для оцінки ефективності співробітництва.

Таблиця 1.4

Показники результативності транскордонного співробітництва

Назва критерію	Показники
<i>Фінансове забезпечення економічного розвитку прикордонних регіонів</i>	Обсяг залучених коштів в рамках єврорегіонального співробітництва, млн. євро
	Кількість програм фінансової допомоги від ЄС, в яких брали участь єврорегіони, од.
	Кількість напрямків забезпечення соціально-економічного розвитку регіону в умовах єврорегіонального співробітництва, од.
<i>Зрілість громадянського суспільства</i>	Кількість учасників єврорегіонального співробітництва, од.
	Частка громадських організацій (ГО) у єврорегіональному співробітництві, %.
	Кількість транскордонних проектів реалізованих ГО, од.
	Кількість проектів реалізованих ГО в рамках єврорегіонального співробітництва, од.
<i>Інтенсивність взаємодії прикордонних регіонів-учасників єврорегіону</i>	Програми / стратегії в рамках діяльності єврорегіональних структур, од.
	Спільні об'єкти інфраструктури створені в рамках єврорегіонального співробітництва, од.
	Кількість реалізованих проектів в рамках єврорегіонального співробітництва, од.

Джерело: [9, с. 123]

Ключовим чинником соціально-економічного розвитку прикордонного регіону є фінансування, отримане бенефіціарами проектів ТКС. Фінансові кошти надаються в межах відповідних європейських програм під чітко визначені цілі, переважно культурного чи інфраструктурного характеру, в процесі реалізації яких досягаються соціальні та економічні ефекти. Проте, варто зазначити, що фінансовий чинник вимірюється сумою коштів, виділеною на реалізацію певного проекту, а ефекти від залучення цих коштів не завжди можуть бути оцінені за допомогою економічних чи соціальних показників. Зокрема, вагомий вплив на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів здійснюють стратегії розвитку, заходи з регіонального маркетингу, обмін досвідом та навчання персоналу.

З точки зору дотримання принципу зіставності показників, що характеризують ТКС, більш придатною для оцінки ефективності транскордонного співробітництва є запропонована В. Марковичем комплексна модель, яка не передбачає використання умовних або теоретичних ендогенних індикаторів і яка враховує показники транскордонної конвергенції та ресурсну ефективність ТКС (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Методологія оцінювання впливу ТКС на соціально-економічний розвиток прикордонних територій

Ціль ТКС	Транскордонна конвергенція	Регіональний розвиток
Інтерпретація цілі	Посилення зв'язків, зближення рівнів соціально-економічного розвитку	Структурна трансформація, вплив на економічні та соціальні показники
Спосіб дослідження	Детермінація показників соціально-економічного розвитку сусідніх регіонів	Регресійне дослідження ефективності грантів для структурної трансформації регіональної економіки
Показники	1. Транскордонна конвергенція валового регіонального продукту $GRP1 = C(1) + C(2) \times GRP2$	1. «Вхід»: гранти у регіон на розвиток ТКС; ПП із сусідньої країни; зовнішньоторговельний оборот із сусіднім регіоном; «вихід»: валовий регіональний продукт $GRP = C(1) + C(2) \times GRANTS + C(3) \times TRADE + C(4) \times FDI$
	2. Транскордонна конвергенція рівнів безробіття $UNEMP1 = C(1) + C(2) \times UNEMP2$	2. «Вхід»: гранти у регіон на розвиток ТКС; «вихід»: зовнішньоторговельний оборот $TRADE = C(1) + C(2) \times GRANTS$
	3. Транскордонна конвергенція рівнів заробітної плати $WAGE1 = C(1) + C(2) \times WAGE2$	3. «Вхід»: гранти у регіон на розвиток ТКС; «вихід»: прямі іноземні інвестиції із сусіднього регіону $INVEST = C(1) + C(2) \times GRANTS$

Джерело: [38, с. 142]

При цьому використовуються такі показники, як: валовий регіональний продукт досліджуваних прикордонних регіонів (*GRP*), прямі іноземні інвестиції в прикордонний регіон із сусідньої країни (*FDI*), залучені регіоном гранти в межах транскордонного співробітництва (*GRANTS*), зовнішньоторговельний оборот прикордонного регіону із сусідньою країною (*TRADE*), рівень безробіття у прикордонних регіонах (*UNEMP*), середньомісячна заробітна плата в прикордонних регіонах (*WAGE*).

Результати аналізу методичних підходів до оцінки ефективності ТКС показали застосування різної методики у дослідженнях вітчизняних вчених. Проте, спільним у розглянутих дослідженнях є здійснення аналізу структурних та динамічних характеристик транскордонного співробітництва за показниками обсягів фінансування проектів, їх кількістю та галузевою спрямованістю, а також оцінка ефективності співробітництва з використанням основних показників соціального та економічного розвитку прикордонних регіонів (валовий регіональний продукт, зовнішньоторговельний оборот, прямі іноземні інвестиції рівень безробіття, середньорічна заробітна плата). Саме таку послідовність ми застосуємо у нашому дослідженні транскордонного співробітництва України з країнами ЄС.

Висновки до розділу

1. Транскордонне співробітництво відіграє дуже важливу роль у функціонуванні єврорегіонів в Україні та має широку географію в Європі. Його основна мета – подолання національних кордонів та підготовка спільних заходів, пов'язаних із соціальною та екологічною політикою, інфраструктурою, культурою, наукою та освітою, охороною навколишнього середовища. Програми транскордонного співробітництва, що реалізуються за підтримки Європейського Союзу, здійснюють істотний вплив на розвиток прикордонних регіонів. Важливим завданням ТКС є сприяння співпраці та прямим контактам для підтримки соціально-економічного розвитку та охорони навколишнього середовища в

прикордонних районах, які зазвичай характеризуються нижчим рівнем розвитку порівняно з центральними регіонами.

2. Транскордонне співробітництво здійснюється на суміжних територіях щонайменше двох сусідніх країн і забезпечується спільними діями в межах транскордонного регіону, який є специфічним територіальним поліструктурним утворенням і характеризується наявністю спільного кордону, необхідністю розвитку прикордонної інфраструктури, поглибленням взаємозв'язків суміжних прикордонних регіонів, синергією в результаті взаємного розширення ресурсної бази та поєднанням зусиль для вирішення спільних проблем навколишнього середовища.

3. Транскордонне співробітництво реалізується за допомогою різних структур, правових систем і охоплює різні території. Найпростішою формою транскордонного співробітництва є налагодження безпосередніх контактів між учасниками. Транскордонні договори укладаються у разі довгострокових відносин між суб'єктами ТКС. Для окреслення співпраці в межах євро регіону використовують термін «євро регіональне співробітництво», що є особливою формою транскордонного співробітництва, в якій беруть участь регіональні та місцеві громади, і відрізняється від інших форм найвищим ступенем інституалізації структур транскордонного співробітництва.

4. Аналіз методичних підходів до дослідження ТКС показав, що на сьогодні не розроблено єдиного методологічного підходу до визначення ефективності транскордонного співробітництва, а більшість основних показників її оцінки не передбачені статистичними спостереженнями уповноважених органів. Тому у роботі для дослідження ТКС використаємо методичний підхід, що передбачає аналіз основних показників транскордонного співробітництва (обсяги фінансування проектів, їх кількісні та якісні характеристики) та оцінку ефективності співробітництва за показниками соціального та економічного розвитку прикордонних регіонів (валовий регіональний продукт, зовнішньоторговельний оборот, прямі іноземні інвестиції рівень безробіття, середньорічна заробітна плата).

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

2.1. Сучасний стан розвитку транскордонного співробітництва України

Прикордонні регіони, які межують з державами-членами ЄС, отримують нові можливості для соціально-економічного розвитку та зміцнення безпеки, зокрема у межах транскордонного співробітництва, що здійснюється через такі механізми, як програми сусідства та партнерства, транскордонні угоди та єврорегіональне співробітництво. Це пов'язано з тим, що спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС є напрямком сталого розвитку держав-членів ЄС та відповіддю на появу нових геополітичних загроз, що в результаті повинна посилити внутрішню інтегрованість в межах цього угруповання.

Договір про Європейський Союз, підписаний країнами-учасниками у 1992 р., передбачив функціональний механізм реалізації спільної безпекової політики ЄС, яка «...сприяє забезпеченню миру, безпеки, стабільному розвитку планети... неухильному дотриманню та розвитку міжнародного права...» [39]. Зокрема, у прийнятій у 2003 році Європейській стратегії безпеки йдеться про безпеку держав-членів ЄС через гарантії безпеки сусідів ЄС, тобто створення «кола ефективно керованих держав» або «буферної зони», яка б забезпечила ефективне співробітництво та добросусідські відносини із найближчими країнами-сусідами. До переваг такої зовнішньої політики, поряд із зміцненням безпеки країн-членів ЄС, належить окреслення перспективи євроінтеграції як «стратегічної мети і одночасно стимулу для здійснення політичних та економічних реформ з метою розвитку демократії у країнах-сусідах ЄС» [40, с. 9].

У даний час зовнішня і безпекова політика ЄС здійснюється згідно принципів, задекларованих у Лісабонській угоді (2007 р.), які передбачають сприяння миру, зміцнення міжнародної безпеки, поглиблення міжнародного

співробітництва, забезпечення демократії, побудову правового суспільства та дотримання прав людини та основних громадянських свобод. Водночас, зауважимо, що вагому роль у підвищенні рівня соціально-економічного розвитку регіонів відіграють наднаціональні структури та активне багатостороннє співробітництво із провідними країнами-лідерами. Крім цього, ключовим чинником європейської інтеграції є створення і функціонування ефективних наднаціональних структур. Відповідно, соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів також залежить від інституційного чинника, який визначається розгалуженістю мережі інституцій співробітництва та ефективністю їхньої діяльності. Це узгоджується й з думкою польського дослідника М. Грети, який зазначав, що «саме інституалізація транскордонного співробітництва гарантує ефективний розподіл спільних ресурсів, зокрема коштів зі структурних фондів ЄС, та співробітництво в інтеграційному вимірі» [41].

Починаючи з 2000 р. прикордонні регіони України є активними учасниками ініціативи Європейського Союзу INTERREG, яка фінансується Європейським фондом регіонального розвитку для підтримки транскордонного та міжнародного співробітництва. Одним з напрямів цієї програми є транскордонне співробітництво сусідніх з ЄС територій з метою економічного розвитку прикордонних регіонів через реалізацію інфраструктурних проектів, які передбачають: стимулювання підприємництва та розвитку малих компаній (у тому числі туристичних послуг), розвитку системи охорони навколишнього середовища, модернізації та розвитку вже існуючої транспортної мережі, сприяння створенню ініціатив місцевих громад, розвиток освіти, співфінансування розвитку людського капіталу, особливо в сфері наукових і технологічних розробок.

Транскордонне співробітництво України в межах INTERREG здійснювалося у програмні періоди 2000-2006 рр., 2007-2013 рр., 2014-2020 рр., в результаті чого було «реалізовано 452 проекти, під які було залучено кошти в обсязі 344 млн євро, з яких 367 проектів на суму 233 млн євро - в межах

«Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту Східного партнерства» [42]. Серед проектів транскордонного співробітництва, що реалізовані у 2007-2013 рр., переважали інфраструктурні проекти, для фінансування яких було залучено 81,5 млн євро (рис. 2.1). Також значні обсяги фінансування виділялися для реалізації транскордонних проектів в галузі туризму (44,4 млн євро), культурної спадщини та мистецтва (26,7 млн євро), будівництва та ремонту (39,1 млн євро), інституційного співробітництва та розвитку мереж співпраці (38,3 млн євро).

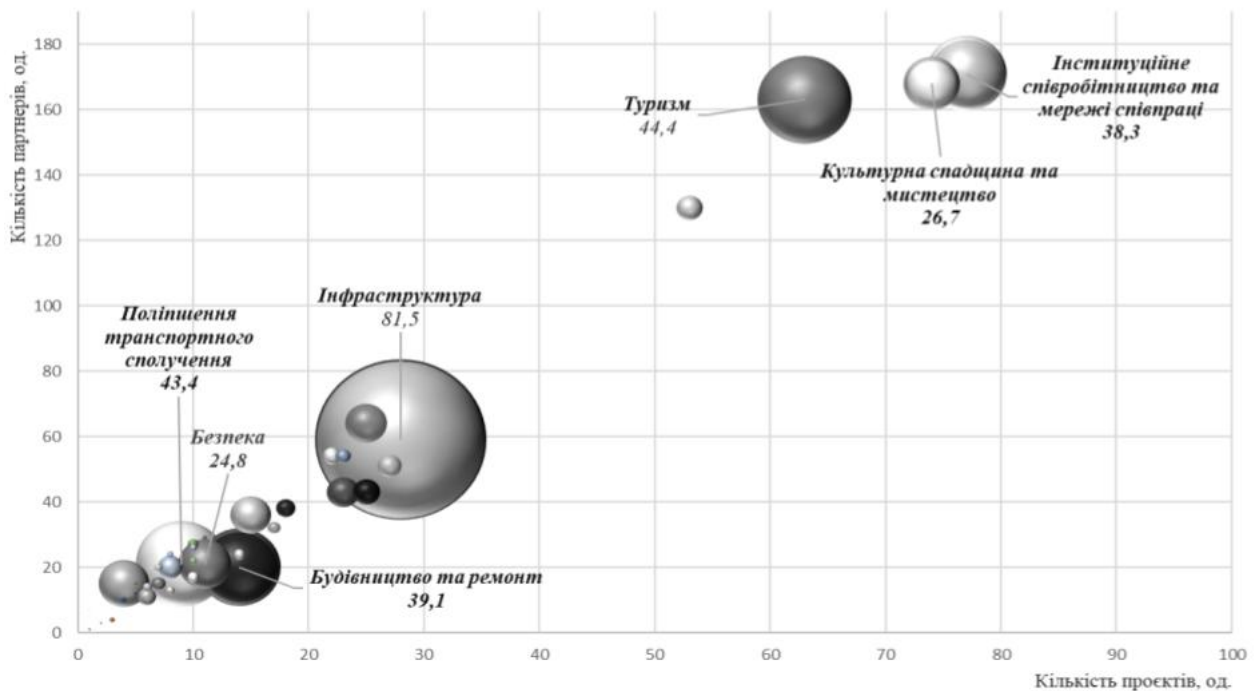

Рис. 2.1. Розподіл фінансування проектів ТКС за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами у 2007-2013 рр., млн євро

Джерело: побудовано за [42]

У цей програмний період транскордонне співробітництво України з країнами ЄС характеризувалося відносним зростанням активності, про що свідчить збільшення кількості поданих на конкурс проектів: «у першому раунді набору проектних заявок в межах програми ТКС «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013» українськими аплікатами було подано 93 заявки, що істотно

перевищило кількість проектів, поданих у 2006 р. в рамках програми добросусідства «Польща–Білорусь–Україна» – лише 14» [17, с. 154].

Водночас, фахівці відзначають певний «дисбаланс результатів першого кола відбору проектів програми Польща-Білорусь-Україна, у якій аплікантами на розгляд було подано 307 проектних пропозицій, а підтримано 21 проект, з яких 18 польських проектів і лише два - українські та один – білоруський» [43]. Як зазначає І. Бабець, така ситуація «свідчить про низьку якість проектів, поданих українськими аплікатами на одержання фінансової допомоги зі Структурних фондів ЄС, що зумовлено відсутністю методико-нормативного базису і практичного досвіду підготовки і реалізації таких проектів вітчизняними суб'єктами, низькою ефективністю роботи організацій, які надають консалтингові послуги та здійснюють інформаційну підтримку аплікантів, недостатньою поінформованістю суб'єктів господарювання про можливості використання коштів програм допомоги ЄС та позитивний досвід реалізації проектів транскордонного співробітництва в областях України» [17, с. 155].

Структура проектів ТКС за напрямками фінансування у програмному періоді 2014-2020 рр. (рис. 2.2) істотно відрізняється від попереднього програмного періоду. Це обумовлене тим, що пріоритетні цілі, визначені Європейською Комісією, включали культуру, соціальну сферу, навколишнє середовище та безпеку. Звернемо увагу, що обсяги фінансування проектів ТКС упродовж 2014-2020 рр. є значно менші, ніж у період 2007-2013 рр. Найбільші обсяги фінансування були залучені для реалізації проектів у таких сферах, як: культурна спадщина та мистецтво (14,5 млн євро), охорона здоров'я та соціальні послуги (13,98 млн євро), безпека (13,9 млн євро).

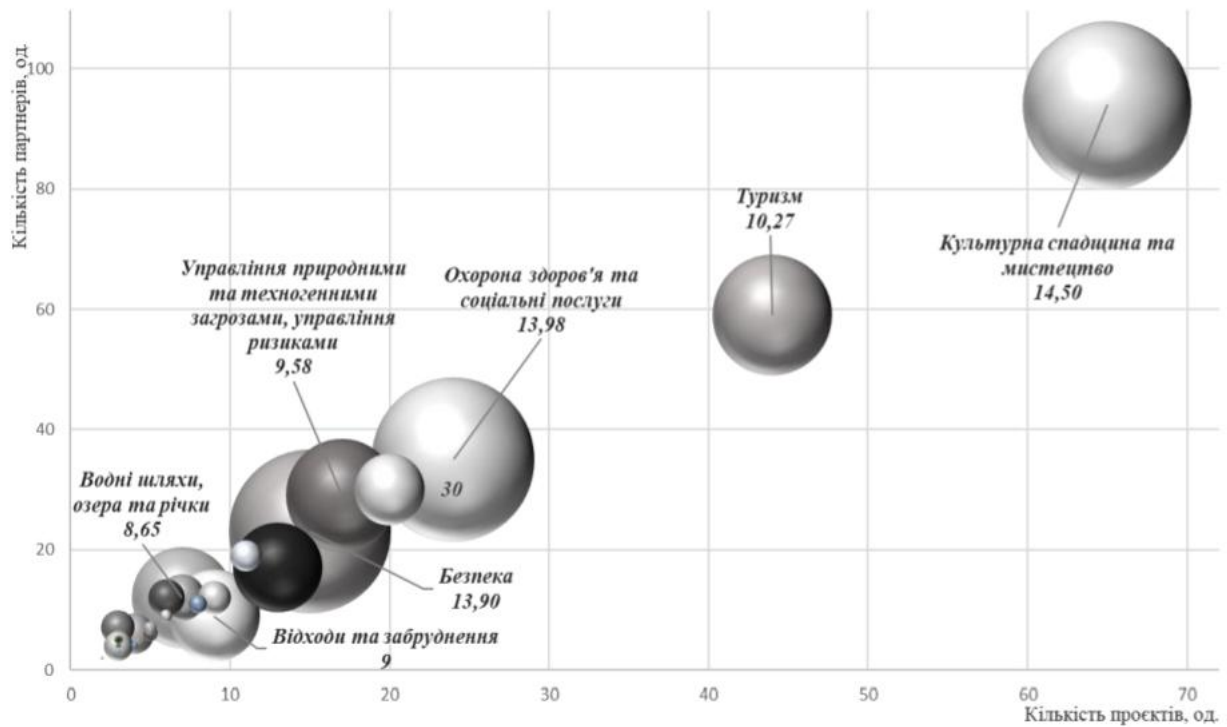

Рис. 2.2. Розподіл фінансування проектів ТКС за тематичними напрямками, реалізованих українськими прикордонними регіонами у 2014-2020 рр., млн євро

Джерело: побудовано за [42]

Вивчення регіональної структури проектів ТКС (рис. 2.3) дозволило виявити, що найбільшу кількість проектів реалізовано на території Закарпатської області (64 проекти на загальну суму 26,45 млн євро). У Львівській області в межах «Програми транскордонного співробітництва інструменту європейської політики сусідства Польща-Білорусь-Україна» залучено фінансування на суму 23 млн євро для реалізації 64 проектів. Проте, зауважимо, що на даний час позитивний ефект співробітництва в межах програми Європейської політики сусідства і партнерства має «точковий» характер і ще не набув істотних масштабів в регіонах нашої країни. Це підтверджується тим, що апліканти Закарпатської та Івано-Франківської області мали можливість подавати заявки на отримання фінансування для проектів у межах трьох програм співробітництва: «Польща-Білорусь-Україна», «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна», «Румунія-Україна». Найнижчий

рівень активності у реалізації проектів ТКС упродовж 2014-2020 рр. спостерігався у Чернівецькій області (16 проектів на загальну суму 2,34 млн євро).

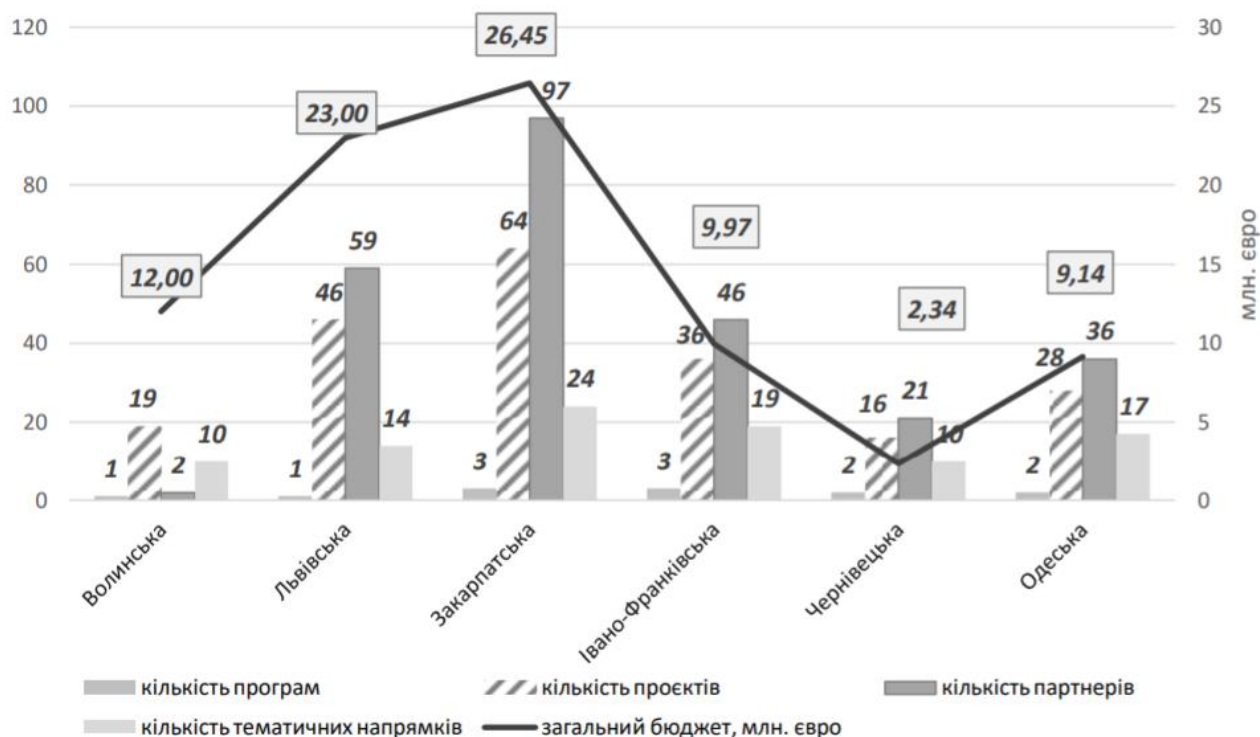

Рис. 2.3. Кількість та обсяги фінансування проектів ТКС прикордонних регіонів України упродовж 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано за [42]

Отже, аналіз реалізації програм транскордонного співробітництва України з країнами ЄС у 2014-2020 рр. дозволяє стверджувати, що найбільша активність щодо застосування єврорегіонів як форми ТКС спостерігалася у Львівській області, де 27,3% загальної кількості проектів реалізовано за підтримки Асоціації «Єврорегіон Карпати - Україна». Найменш ефективно інструмент єврорегіонального співробітництва у цей програмний період використовувався в таких областях, як: Одеська (в межах єврорегіону реалізовано 10,7% загальної кількості проектів), Івано-Франківська (8,3%), Закарпатська (6,25%), Волинська (5,3%). Інші прикордонні регіони не реалізували жодного проекту в межах єврорегіонального співробітництва.

Згідно результатів дослідження експертної думки фахівців органів місцевого самоврядування, які займаються питаннями розвитку транскордонного співробітництва (рис. 2.4), що було проведене вченими Інституту регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України «серед форм транскордонного співробітництва найбільш дієвими у стимулюванні розвитку відповідних їм регіонів єврорегіони зайняли четверту позицію після транскордонних проектів, міжрегіональних угод та транскордонних партнерств» [44].

Рис. 2.4. Результати експертної оцінки впливу різних форм ТКС на регіональний розвиток

Джерело: [9, с. 107; 44]

Як зазначають вітчизняні вчені, «відносно невисока ефективність функціонування єврорегіонів пов'язана із низьким рівнем активності в рамках цих структур, що корелює з такими причинами: відсутністю послідовності в політиці транскордонного співробітництва з огляду на часті кадрові зміни; надто великими розмірами окремих єврорегіонів, що не дозволяє забезпечити оперативне управління всією структурою; необхідністю реорганізації системи управління єврорегіонів на основі формування нових організаційно-правових

форм, зокрема Європейських угруповань транскордонного співробітництва; потребою у створенні асоціації органів місцевого самоврядування в рамках єврорегіонів» [45]

Для розвитку транскордонного співробітництва в українських прикордонних регіонах застосовується насамперед досвід функціонування єврорегіональних структур у Республіці Польща, де перші єврорегіони були створені ще до набуття її членства в ЄС. На даний час українські прикордонні регіони здійснюють транскордонне співробітництво за підтримки 10 публічних структур, які поділяються за територіально-географічною і адміністративною ознаками на такі: «(1) спільно утворені із країнами-членами ЄС (Карпатський єврорегіон, Єврорегіон Буг, Єврорегіон Нижній Дунай, Єврорегіон Верхній Прут); (2) спільно утворені із країнами, які не є країнами-членами ЄС (Єврорегіон Дністер, Єврорегіон Дніпро, Єврорегіон Слобожанщина, Єврорегіон Ярославна, Єврорегіон Донбас)» [46, с. 6].

Найвища активність співробітництва спостерігається у Карпатському єврорегіоні, який є одним із найстаріших і найбільших єврорегіонів України. Він був створений 1993 року і охоплює з польської сторони гміни Підкарпатського воєводства, з повітів: Кросно, Жешув і Підкарпаття, загальною площею 18686 км²; з українського боку охоплює 4 області – Чернівецьку, Івано-Франківську, Львівську та Закарпатську, загальною площею 56600 км², словацька частина єврорегіону має площу 10459 км² і включає два регіони – Пряшівський та Кошице, угорська сторона має площу 28639 км² і включає 5 районів - Боршод-Абауй-Земплен (Мішкольц), Хайду-Біхар (Дебрецен), Хевеш (Егер), Яш-Надькун-Сольнок і Сабољч-Сатмар-район Берег (Н'їредьхаза), а румунська сторона займає площу 27104 км² і включає повіти - Біхор, Ботошані, Харгіта, Марамуреш, Салай, Сату-Маре та повіт Сучава.

Інституалізація діяльності Карпатського єврорегіону забезпечується через створення відповідних правових структур. В Україні цю функцію виконує «Асоціація органів місцевого самоврядування Єврорегіон Карпати-Україна», з польського боку регулювання співробітництва здійснюється Асоціацією

«Єврорегіон Карпати - Польща», у Словаччині - Асоціація «Карпатський єврорегіон – Словаччина». Діяльність зазначених асоціацій спрямована на врегулювання формально-правової бази функціонування Карпатського єврорегіону. Однак, коли йдеться про Угорщину та Румунію, що також входять до складу Карпатського єврорегіону, то для «врегулювання цих питань відповідні юридичні особи чи організаційні структури не створювалися» [47, с. 355]. Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» забезпечує реалізацію основних цілей за чотирма напрямками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Напрями діяльності Асоціації органів місцевого самоврядування
«Єврорегіон Карпати-Україна»**

№	Напрямок діяльності	Завдання
1	Транскордонне співробітництво	Реалізація власних проєктів, допомога в написанні проєктів органами місцевого самоврядування в рамках Програм транскордонного співробітництва ЄС; законодавчі ініціативи щодо сприяння транскордонному співробітництву в Україні; розробка рекомендацій щодо розбудови пунктів пропуску; навчання щодо написання транскордонних проєктів
2	Місцевий і регіональний розвиток	Підготовка проєктних рішень, стратегій, програм щодо місцевого та регіонального розвитку; надання фінансової підтримки місцевим ініціативам; консультаційна підтримка органів місцевого самоврядування і громадських організацій з питань розвитку Карпатського регіону
3	Міжрегіональна співпраця	Координація діяльності Мережі місцевого розвитку Карпатського Єврорегіону; активна участь у міжрегіональних ініціативах (Рада Карпатських Мас-медіа, комунікаційна платформа співпраці між єврорегіонами Слобожанщина, Дніпро, Дністер, Буг
4	Популяризація потенціалу Карпатського регіону	Промоційна діяльність щодо популяризації Карпатського регіону; заснування двомовного щоквартального видання «Вісник Карпатського Єврорегіону»; проведення спільних транскордонних заходів, навчальних і ознайомчих візитів щодо вивчення і популяризації потенціалу Карпат

Джерело: складено за [48]

За сприяння Асоціації «Єврорегіон Карпати-Україна» за період 2008-2017 рр. було реалізовано проєктів з підтримки розвитку прикордонних територій на

загальну суму 7,3 млн грн [49], а упродовж 2018-2019 рр. в межах «Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» реалізовано три проекти на суму 5,1 млн євро [50], що свідчить про підвищення ефективності єврорегіональної форми співробітництва.

Активність транскордонного співробітництва в інших єврорегіонах, створених Україною та країнами ЄС, є дещо нижчою, про що свідчать менші обсяги залучених фінансових коштів, порівняно із фінансуванням діяльності в межах Карпатського єврорегіону. Наприклад, за підтримки «Агентства сталого розвитку та європейської інтеграції «Єврорегіон Нижній Дунай» в межах програми «Басейн Чорного моря» у період 2014-2020 рр. було реалізовано два проекти з фінансуванням в обсязі близько 1,7 млн євро, з яких 269,8 млн євро для реалізації проекту «Розвиток сталого культурного туризму в басейні Чорного моря» та за проектом «DACIAT – Удосконалення існуючих компетенцій та розвиток нових у сфері аквакультури та торгівлі рибними продуктами» - 96,9 тис. євро» [51].

Фахівці звертають також увагу на низьку активність транскордонного співробітництва в межах Єврорегіону Верхній Прут, особливо в частині співпраці України та Румунії. Останнім часом його діяльність переважно полягала у налагодженні партнерських відносин для реалізації окремих проектів із визначеним колом учасників без чіткої координації та бачення розвитку єврорегіону загалом. Однією з причин цього є те, що «всі єврорегіони за участі українських прикордонних регіонів, окрім Єврорегіону Буг, були створені центральним урядом за відповідною ініціативою місцевих органів влади» [52]. Відповідно, ініціаторами проектів ТКС виступають регіональні органи державної влади, при цьому не співпрацюючи з місцевим самоврядуванням. При цьому зауважимо, що в єврорегіоні не створено юридичної особи чи організаційної структури для регулювання діяльності. Враховуючи досвід Карпатського єврорегіону, створення в Єврорегіоні Верхній Прут Асоціації органів місцевого самоврядування дозволило б реалізовувати проекти для

вирішення проблем місцевого розвитку та активніше залучати кошти фінансової допомоги ЄС.

Функціонування Єврорегіону Буг (до складу якого входять Волинська область (Україна), Люблінське воєводство (Польща) та Брестська область (Білорусь)) також характеризується зниженням активності у програмному періоді 2014-2020 рр. порівняно з 2002-2013 рр. Як зазначає Я. Калат, «основна діяльність зосереджена з польської сторони (переважно через Асоціацію місцевого самоврядування Єврорегіону «Буг» (Stowarzyszenie samorządów Euroregionu Bug)), а раніше якісний та інформативний сайт української сторони єврорегіону на даний час не працює» [9, с. 111].

Нещодавно створене Європейське Угрупування Транскордонного співробітництва «Тиса» упродовж програмного періоду 2014-2020 рр. здійснювало реалізацію двох проектів в межах Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна». Загальне фінансування проекту «Співпраця в галузі управління відходами Тиса» становила 5 млн. євро, а загальна вартість проекту «Екологічна оцінка можливостей відновлення природних ресурсів у Солотвино з метою запобігання подальшому забрудненню басейну Верхньої Тиси шляхом підготовки комплексної системи моніторингу» - 968,2 тис. євро [53; 54].

Незважаючи на проблеми, що обумовлюють неефективне використання Україною потенціалу єврорегіонів як форми ТКС, у «Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» розвитку єврорегіональних структур приділено мало уваги, натомість перспективи активізації транскордонного співробітництва України пов'язуються із формуванням транскордонних кластерів та створенням транскордонних індустріальних парків. Водночас у «Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2021 – 2027 роки» значна увага приділяється «розвитку нових форм транскордонного співробітництва, створенню та функціонуванню об'єднань єврорегіонального співробітництва, а також інших організаційних форм транскордонного співробітництва в частині підвищення їх інституційної

спроможності шляхом надання організаційної, методологічної та інформаційно-аналітичної підтримки» [55].

Отже, вивчення кількісних та якісних характеристик транскордонного співробітництва за участю прикордонних регіонів України дозволило зробити висновок про сформованість розвиненої мережі єврорегіональних структур, результатом діяльності яких є участь у програмах Європейського інструменту сусідства та залучення фінансування для реалізації інфраструктурних, соціальних, екологічних проектів. Водночас, попри усвідомлення позитивного впливу транскордонного співробітництва на економічний розвиток прикордонних регіонів, не вдалося досягнути належного рівня спільної взаємодії всіх учасників єврорегіональних структур, що значною мірою обумовлене низьким рівнем зацікавленості українськими учасниками. Загалом рівень активності українських прикордонних регіонів у транскордонному співробітництві знизився, що потребує розробки і реалізації ефективних стратегій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та їхнє узгодження зі стратегічними пріоритетами ТКС.

2.2. Оцінювання ефективності транскордонного співробітництва України з країнами ЄС

Важливою складовою оцінки ефективності транскордонного співробітництва регіонів є здатність використовувати наявний потенціал міжнародної співпраці, розширюючи ресурсні можливості забезпечення реалізації проектів ТКС за рахунок отримання доступу до фінансових ресурсів Європейських фондів. Водночас, одержання такого фінансування значною мірою залежить від рівня забезпеченості українських учасників спільних транскордонних проектів матеріальними та кваліфікованими людськими ресурсами, інфраструктурою, а також спроможністю їх ефективного використання, що частково відображається у динаміці показників економічного розвитку прикордонних регіонів.

Згідно розглянутої методики дослідження транскордонного співробітництва (підрозділ 1.3) проведемо розрахунок інтегрального показника потенціалу ТКС прикордонних регіонів України, що беруть участь у співробітництва з прикордонними регіонами країн ЄС. Для цього в якості індикаторів використаємо показники, що характеризують потенціал транскордонного співробітництва за такими критеріями: забезпеченість природними ресурсами; заселеність території; наявність трудових ресурсів; економічний розвиток; розвиненість транскордонної інфраструктури (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Система індикаторів для оцінки потенціалу
транскордонного співробітництва**

Критерій	Індикатори
1. Забезпеченість природними ресурсами	1.1. Частка сільськогосподарських угідь, % від загальної площі території регіону 1.2. Лісистість території, % 1.3. Частка територій, що охороняються як заповідники, %
2. Заселеність території	2.1. Населення, тис. Осіб 2.2. Щільність населення, осіб / км ²
3. Наявність трудових ресурсів	3.1. Частка економічно активного населення у віці 15-70 років, % від загальної кількості населення 3.2. Рівень безробіття, % 3.3. Середня заробітна плата, євро на 1 особу
4. Економічний розвиток	4.1. Валовий регіональний продукт, євро / особу 4.2. Частка регіону у валовій доданій вартості держави, % 4.3. Обсяг капітальних інвестицій, млн. євро на 1 особу 4.4. Кількість суб'єктів підприємництва, тис. одиниць 4.5. Частка збиткових підприємств, % від загальної кількості підприємств в регіоні
5. Розвиненість транскордонної інфраструктури	5.1. Кількість пунктів перепуску через кордон, од. 5.2. Середня відстань між пунктами пропуску, км. 5.3. Кількість доступних транскордонних програм ЄС, од. 5.4. Кількість єврорегіональних структур, од.

Джерело: складено автором

За результатами наших розрахунків найвище значення інтегрального показника потенціалу транскордонного співробітництва у 2013 р. спостерігалось в Одеській області, а найнижчий потенціал ТКС був характерний для Волинської області (рис. 2.5). У 2018 р. в усіх досліджуваних прикордонних регіонах відбулося збільшення інтегрального показника

потенціалу транскордонного співробітництва, що певною мірою можемо пояснити активним залученням фінансових ресурсів для реалізації проектів в сфері розвитку інфраструктури, транспортних мереж, малого і середнього підприємництва у програмному періоді 2007-2013 рр. Найвищими темпами відбувалося нарощення потенціалу транскордонного співробітництва у Закарпатській, Львівській та Волинській областях, про що свідчить збільшення інтегрального показника у 2018 р. на 10%, 7% та 4% відповідно порівняно з 2013 р. У 2018 р. на першому місці за величиною потенціалу залишилася Одеська область, а на другому місці опинилася Закарпатська область, незначно поступаючись регіону-лідеру.

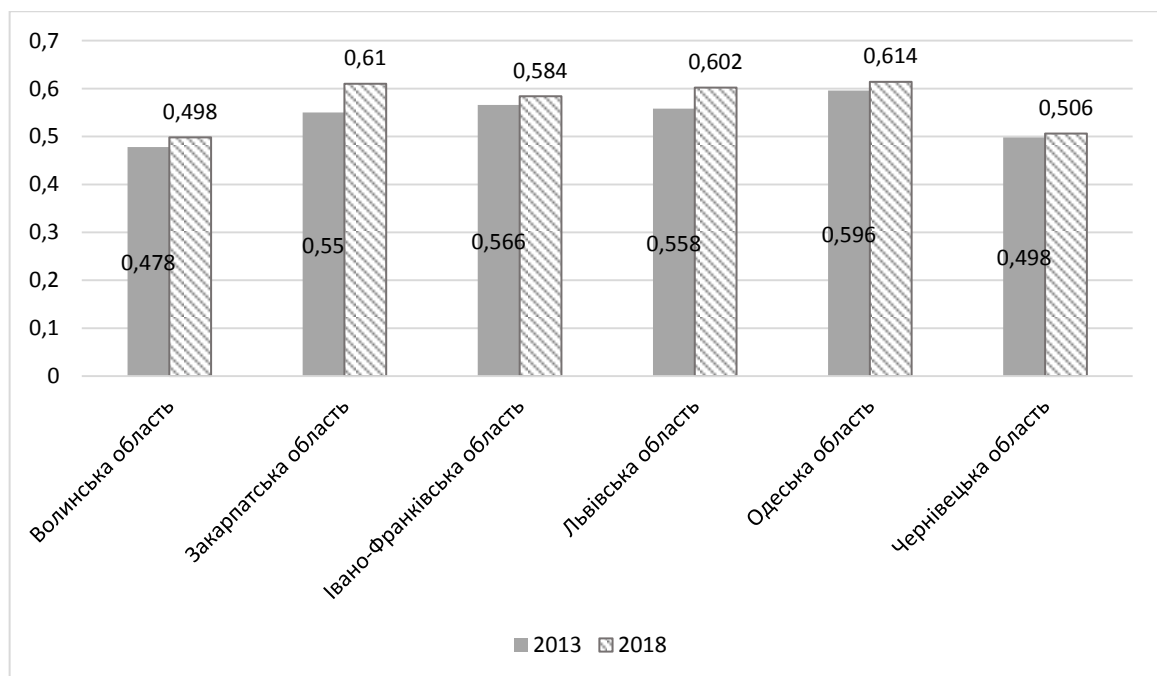

Рис. 2.5. Динаміка інтегрального показника потенціалу транскордонного співробітництва регіонів України з країнами ЄС у 2013 р. і 2018 р.

Джерело: розраховано і побудовано автором

Вагомим чинником підвищення потенціалу транскордонного співробітництва вважаємо збільшення частки кожного з розглянутих прикордонних регіонів у загальних обсягах валової доданої вартості в Україні у 2018 р. порівняно з 2013 р.: у Волинській області – з 1,4% до 1,8%, Закарпатській – з 1,5% до 1,6%, Івано-Франківській – з 2,2% до 2,3%,

Львівській – з 4,3% до 5,1%, Одеській – з 4,7% до 5,0%, Чернівецькій – з 1,0% до 1,2% [56].

Також варто звернути увагу на покращення основних показників зовнішньоекономічної діяльності як одного з ключових чинників економічного зростання прикордонних регіонів, що значною мірою сприяє ефективному використанню трудових ресурсів, підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках, збільшенню кількості зарубіжних партнерів та полегшенню доступу до фондів ЄС. Позитивні зміни, що спостерігаються в зовнішній торгівлі прикордонних регіонів з 2016 р., обумовлені покращенням інституційного середовища співробітництва в результаті підписання та імплементації основних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також створенням сприятливих умов торгівлі в межах Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі України з ЄС. Впровадження в дію зазначених документів не лише полегшило умови ведення зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, а й пришвидшує, завдяки диверсифікації географічної та товарної структури торгівлі, вихід національної економіки з кризи, що загострилася внаслідок втрати частиною вітчизняних підприємств російського ринку починаючи з 2014 р. Зазначені позитивні ефекти інституційних змін спостерігаються насамперед у прикордонних регіонах України, рівень зовнішньої відкритості яких традиційно є високим.

У 2015 р. в прикордонних регіонах відбулося різке зменшення обсягів експорту (в середньому на 13,1%). При цьому найбільше зниження спостерігалось в Івано-Франківській області (на 23,5%), а найменше – в Одеській області (2,9%), у той час як загалом по Україні обсяг експорту товарів зменшився на 29,3% порівняно з 2014 р. Не зважаючи на складну економічну ситуацію в Україні, обумовлену військовими діями на сході країни та втратою частини території, починаючи з 2016 р. у більшості регіонів відновилися позитивні темпи приросту обсягів експорту, а у 2017 р. середні темпи зростання експорту становили 19,5% порівняно з попереднім роком (в Україні цей показник становив 19%). У 2018 р. коефіцієнт покриття експортом імпорту у

більшості прикордонних регіонів відповідав нормативному значенню і становив: у Закарпатській області - 1,09; Івано-Франківській – 1,05; Одеській – 1,08; Чернівецькій – 1,43. У Волинській області цей показник був майже удвічі менший за нормативне значення і становив 0,53, а у Львівській області був дещо вищим, проте не відповідав нормативному значенню – 0,7.

Виходячи з економічної сутності ефективності використання потенціалу транскордонного співробітництва розрахуємо інтегральний показник ефективності ТКС для прикордонних регіонів України як відношення інтегрального показника рівня розвитку ТКС до інтегрального показника потенціалу ТКС цих територій (згідно методичного підходу, поданого у підрозділі 1.3).

За нашими розрахунками найвищий рівень ефективності транскордонного співробітництва з країнами ЄС у 2018 р. спостерігався у Львівській області (табл. 2.3), про що свідчить значення відповідного показника (1,157), яке істотно перевищує значення усіх інших регіонів. Високою ефективністю характеризувалося транскордонне співробітництво Закарпатської та Івано-Франківської областей. При цьому зауважимо, що Одеська область, володіючи найвищим серед досліджуваних регіонів потенціалом ТКС, змогла реалізувати його лише на третину. Потенціал транскордонного співробітництва Чернівецької області залишається практично не реалізованим, що свідчить про недієвість механізмів забезпечення ТКС в цьому регіоні.

Таблиця 2.3

**Результати оцінювання ефективності транскордонного співробітництва
України з країнами ЄС у 2018 р.**

Регіон	Інтегральний показник розвитку ТКС	Інтегральний показник потенціалу ТКС	Ефективність ТКС
Волинська область	0,208	0,498	0,418
Закарпатська область	0,360	0,610	0,591
Івано-Франківська область	0,332	0,584	0,569
Львівська область	0,696	0,602	1,157
Одеська область	0,238	0,614	0,388
Чернівецька область	0,059	0,506	0,117

Джерело: розраховано автором

Транскордонне співробітництво Львівської області має найвищу ефективність порівняно з іншими регіонами України. Для здійснення комплексного дослідження ТКС необхідно застосувати порівняльний аналіз Львівської області з іншими учасниками співробітництва в межах Карпатського єврорегіону за основними показниками соціально-економічного розвитку. Порівняння регіонів доцільно здійснювати за показниками, що публікуються в офіційних джерелах статистичних даних і забезпечують коректне зіставлення регіонів різних країн-учасниць Карпатського єврорегіону (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія). Тому для порівняльного аналізу розраховуємо усереднені інтегральні показники за кожною групою індикаторів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Система показників для порівняльного аналізу розвитку прикордонних регіонів-учасників ТКС в межах Карпатського єврорегіону

№	Інтегральний показник	Індикатори
1	Рівень життя населення	- середньомісячна пенсія - частка середньомісячних видатків на здоров'я на одну особу - частка середньомісячних видатків на продукти харчування і безалкогольні напої на одну особу - середня житлова площа на одного мешканця - кількість вперше зареєстрованих легкових автомобілів і мотоциклів на 1 тис. осіб
2	Економічний розвиток	- ВРП на особу - капітальні інвестиції на особу - кількість туристів, що зупинилися в закладах розміщення на 1 тис. осіб - кількість підприємств на тис. осіб; кількість наукових працівників на 1 тис. осіб
3	Розвиток регіонального ринку праці	- рівень безробіття - середньомісячна заробітна плата - коефіцієнт міграційного приросту / скорочення на тис. осіб - частка забезпечення вакансіями

Джерело: складено за [9, с. 135]

Порівняння прикордонних регіонів за інтегральним показником рівня життя населення дозволяє зробити висновок про відмінності рівня добробуту та забезпечення мешканців необхідними матеріальними і життєвими благами. Своєю чергою, якість і рівень життя населення безпосередньо визначає ступінь соціального розвитку. Результати порівняння регіонів за показниками цієї групи підтверджують вищий рівень життя мешканців прикордонних регіонів країн-членів ЄС порівняно з українськими прикордонними регіонами (рис. 2.6).

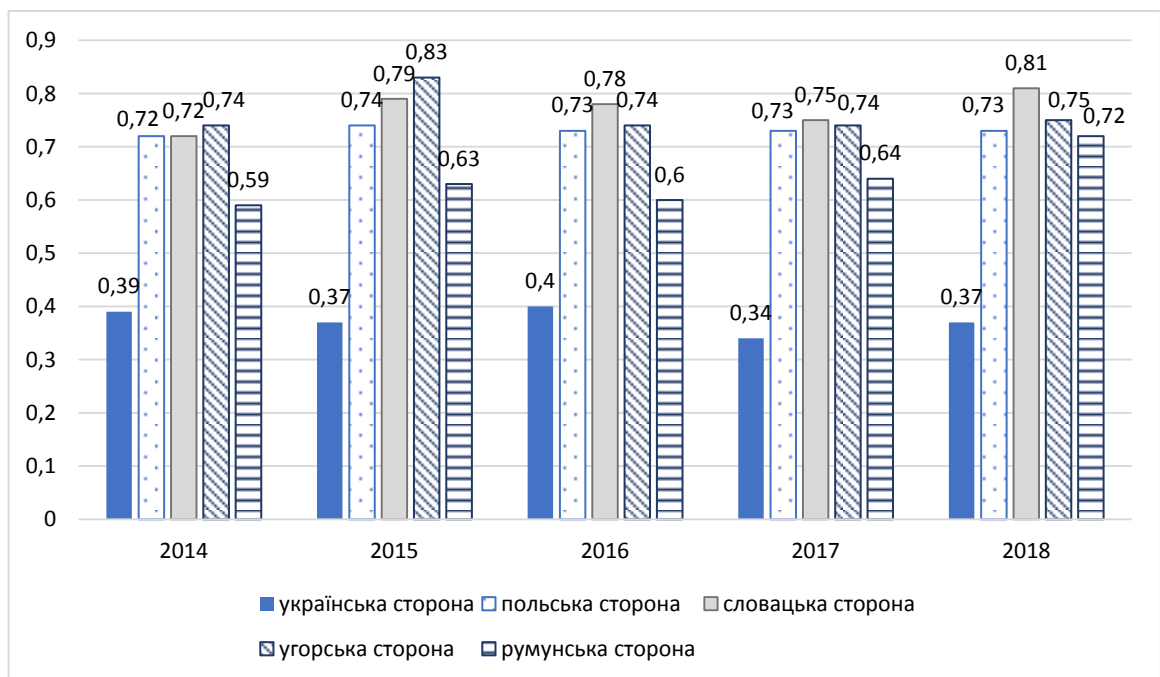

Рис. 2.6. Порівняння регіонів-учасників Карпатського єврорегіону за інтегральним показником рівня життя населення

Джерело: розраховано автором за даними [57; 58; 59; 60]

Мешканці прикордонних регіонів України мають найгірше пенсійне забезпечення, порівняно з регіонами країн ЄС, а за досліджуваний період відбулося зменшення середньомісячної пенсії з 87 євро до 60 євро. Найвищий розмір пенсії виплачується мешканцям прикордонних регіонів Польщі (397 євро у 2014 р. та 425 євро у 2018 р.). При цьому із загальних обсягів доходів населення прикордонних територій України на придбання продуктів харчування у 2018 р. щомісяця витрачалось 42,5%, тоді як у польському прикордонні – 21,3%, словацькому – 16,1%, угорському – 24,2%, румунському – 19,4%. Дещо менший розрив спостерігається за показниками забезпеченості

житлом: на одного мешканця прикордонних регіонів України у 2018 р. припадало 24,9 м кв. житлової площі, у Польщі – 25,4 м кв., у Словаччині – 22,9 м. кв. Водночас, українські прикордонні регіони істотно поступаються регіонам країн ЄС за показником вперше зареєстрованих легкових автомобілів, кількість яких у 2018 р. становила 4,8 од. на 1 тис. осіб, що в декілька разів менше, ніж у польських (27,2), словацьких (22,2), угорських (23,6) та румунських (29,5) прикордонних регіонах.

У зв'язку з отриманими результатами порівняльного аналізу зазначимо, що транскордонне співробітництво може стати стабілізуючим фактором та дієвим інструментом вирівнювання розвитку прикордонних територій. Наприклад, вагомим чинником є організована прикордонна торгівля та розвиток малого підприємництва, що сприяє зайнятості населення, збільшенню доходів домогосподарств та підвищенню їх купівельної спроможності, а відтак - зростанню рівня життя населення.

Порівняльний аналіз за інтегральним показником економічного розвитку дозволяє стверджувати про істотно вищий його рівень у прикордонних регіонах Польщі, Угорщини та Словаччини, порівняно з регіонами України (рис. 2.7).

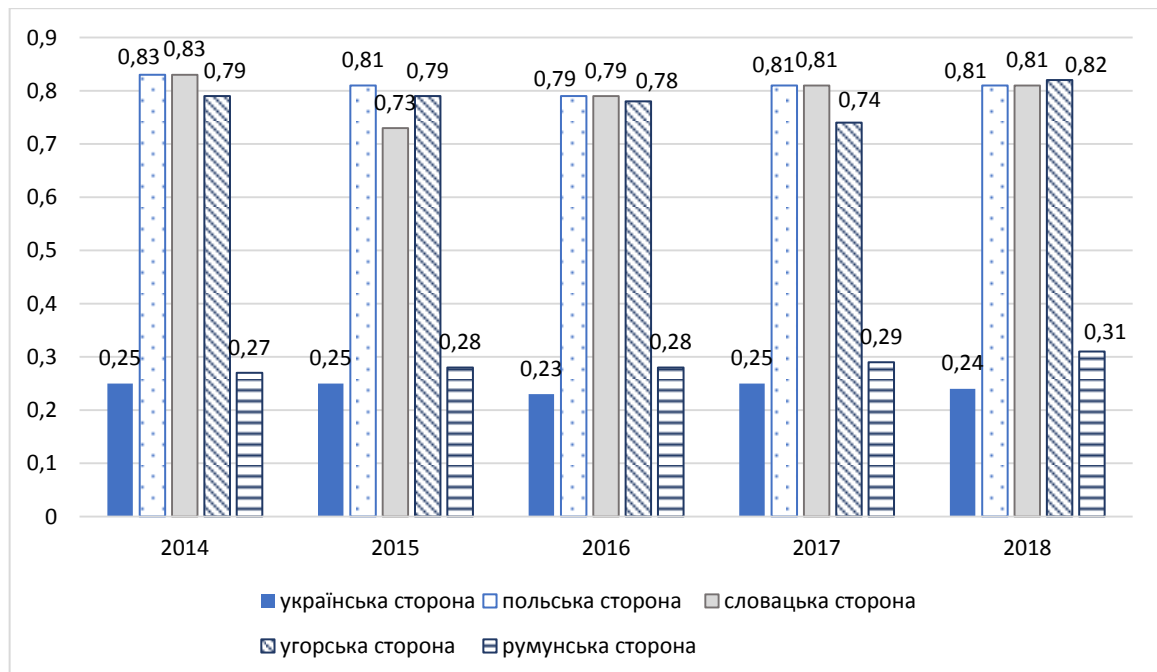

Рис. 2.7. Порівняння регіонів-учасників Карпатського єврорегіону за інтегральним показником економічного розвитку

Джерело: розраховано автором за даними [57; 58; 59; 60]

Прикордонні регіони України характеризуються найнижчим рівнем ВРП у розрахунку на одного мешканця (у 2018 р. 1419 євро), порівняно з регіонами Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, де цей показник становив відповідно 8470 євро, 11156 євро, 8496 євро та 5947 євро. Українська сторона ТКС характеризується також найнижчим обсягом капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу – 203 євро у 2018 р., що у 7 разів менше, ніж у польських регіонах-учасниках.

За показниками кількості підприємств у розрахунку на 1000 осіб (42 одиниці у 2018 р.) та кількості науковців на 1000 осіб населення (9 осіб у 2018 р.) українські прикордонні регіони перевищують значення цих показників лише у прикордонних регіонах Румунії (відповідно 20 одиниць та 1,8 осіб). Проте економічна віддача від використання цих ресурсів в українських прикордонних регіонах залишається найнижчою порівняно з іншими регіонами-учасниками ТКС, про що свідчить низьке значення ВРП. За інтегральним показником розвитку регіонального ринку праці українські прикордонні регіони характеризуються найслабшими позиціями в Карпатському єврореґіоні (рис. 2.8).

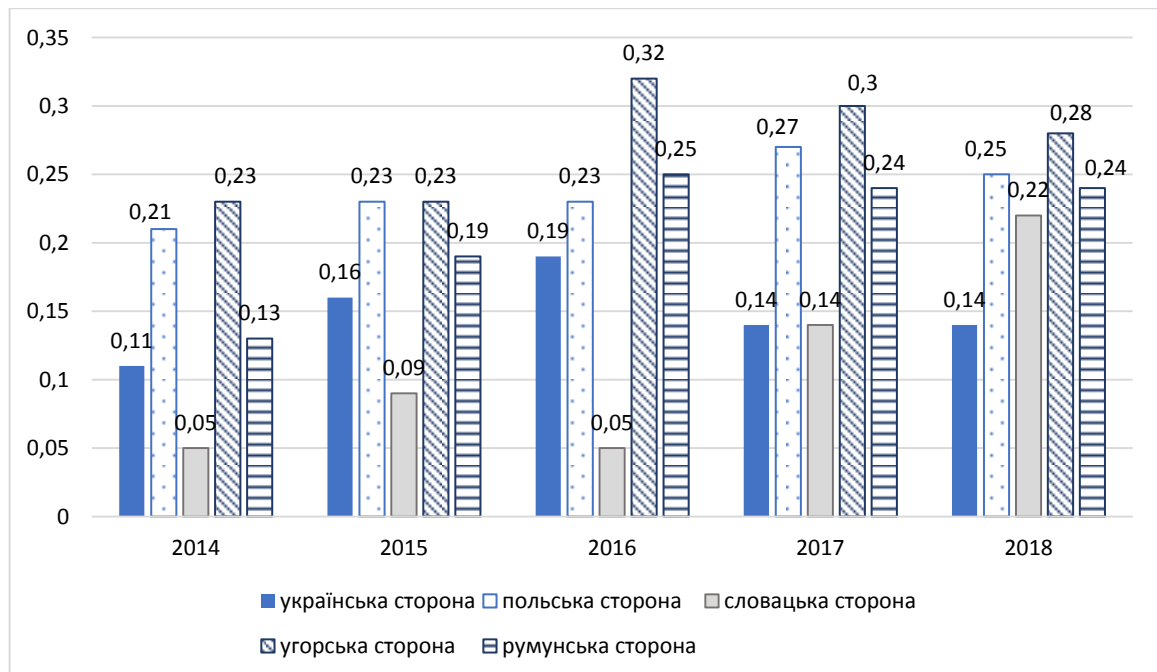

Рис. 2.8. Порівняння регіонів-учасників Карпатського єврореґіону за інтегральним показником рівня розвитку регіонального ринку праці

Джерело: розраховано автором за даними[57; 58; 59; 60]

Крім цього, за досліджуваний період в українських регіонах відбулося незначне зростання інтегрального показника (з 0,11 у 2014 р. до 0,14 у 2018 р.), у той час як у румунських регіонах спостерігалось зростання майже удвічі (з 0,13 до 0,24). Українська сторона характеризується нижчим рівнем безробіття (8,7% у 2018 р.), порівняно з польською (9,6%) та словацькою (12%) стороною, але вищим, ніж в угорських (6,4%) та румунських (3,9%) регіонах. Водночас середньомісячна заробітна плата в українських прикордонних регіонах була найнижчою і становила у 2018 р. 204 євро, тоді як у польських регіонах – 865 євро, словацьких – 975 євро, угорських – 798 євро, румунських – 411 євро.

Така ситуація свідчить про загострення загрози трудової міграції з українських прикордонних територій до інших країн ЄС внаслідок високого рівня цін на споживчі товари відносно доходів населення, низького рівня заробітної плати, високим рівнем інфляції в Україні. Наслідком таких негативних тенденцій у 2016 р. ситуація на ринку праці українських прикордонних регіонів значно погіршилися, що, своєю чергою, вплинуло на збільшення перетинів державного кордону. Наприклад, у березні 2017 року українські громадяни перетнули кордон з Польщею 919,1 тис. разів, а кількість перетинів українського кордону громадянами Польщі становила 80,4 тис. разів, а порівняно з аналогічним періодом 2016 р. кількість перетинів польського кордону українцями (897,4 тис. разів) зросла на 2,4% [61].

Отже, активізація транскордонного співробітництва розглядається нами як один з важливих чинників зменшення асиметрії соціально-економічного розвитку прикордонних територій України та сусідніх країн. Водночас результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що на сучасному етапі євроінтеграції України транскордонне співробітництво, зокрема у формі єврорегіонів, не стало визначальним чинником соціально-економічного розвитку українських прикордонних регіонів, але все ще дозволяє підприємствам і мешканцям прикордоння використовувати додаткові можливості та фактори економічного зростання прикордонного регіону.

2.3. Вплив транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів

Для дослідження впливу транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів України доцільно обрати Львівську область, оскільки цей регіон має найдовший державний кордон з ЄС, а ТКС здійснюється лише з Польщею. Цим обумовлена можливість коректного застосування методичного підходу до оцінки впливу співпраці з однією конкретною державою-членом ЄС через один конкретний прикордонний регіон (Підкарпатське воєводство) на соціально-економічний розвиток сусіднього прикордонного регіону (Львівська область).

Як було показано нами у підрозділі 2.2, прикордонні регіони України істотно поступаються прикордонним регіонам сусідніх країн ЄС за рівнем соціально-економічного розвитку. Крім цього, для західних прикордонних регіонів, як зазначає В. Маркович, характерні «високий рівень тінізації ринку праці та міграції населення, трансферту капіталу, технологій, широкий розвиток необлікованої та «човникової» торгівлі, обмежені можливості надходжень фінансових ресурсів до місцевих бюджетів (у т. ч. внаслідок низького рівня підприємництва) для фінансування заходів соціально-економічного розвитку територій, що також завдає суттєвих перешкод як формуванню, так і розвитку трудових ресурсного потенціалу малих міст та сільських прикордонних територій» [62, с. 48].

Валовий регіональний продукт Львівської області та Підкарпатського воєводства характеризується зростаючою тенденцією у довгостроковій перспективі (табл. 2.5), при цьому у Львівській області зростання було більш динамічним (ВРП збільшилося у 2018 р. в 1,76 раза порівняно з 2009 р.), ніж у Підкарпатському воєводстві (1,57 раза). Темпи зростання ВРП Львівської області швидше відновилися після світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. і у 2010 р. становили 126,5%, у той час як в Підкарпатському воєводстві цей показник був дещо меншим (112,8%). Водночас, як видно з таблиці, ВРП Львівської області у 2018 р. у 3,5 раза було меншим, ніж

Підкарпатського воєводства. Крім цього, внаслідок соціально-економічної та політичної кризи, упродовж 2013-2015 рр. у Львівській області спостерігалось зниження обсягів ВРП.

Таблиця 2.5

Динаміка валового регіонального продукту у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві у 2009-2018 рр.

Показник	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Львівська область										
ВРП, млн євро	3126	3955	4697	6033	5968	4640	3908	4059	4913	5514
Темпи зростання, %	-	126,5	118,7	128,4	98,9	77,7	84,2	103,8	121,0	112,2
Підкарпатське воєводство										
ВРП, млн євро	12364,2	13954	14752	15000	15443	16059	16920	16700	18082	19488
Темпи зростання, %	-	112,8	105,7	101,6	102,9	103,9	105,4	98,7	108,3	107,8

Джерело: побудовано і розраховано за [57]

Ступінь наближення прикордонних регіонів різних країн за показником ВРП в процесі транскордонного співробітництва свідчить про посилення взаємозв'язків між цими регіонами та використовується як один з показників впливу ТКС на економічне зростання регіонів. Для оцінки ступеня зближення Львівської області та Підкарпатського воєводства за показником ВРП використаємо методичний підхід, розглянутий нами у підрозділі 1.3 (табл. 1.5). Відповідно до цього методичного підходу моделювання залежності зміни ВРП Львівської області від економічного зростання Підкарпатського воєводства здійснюємо за допомогою рівняння:

$$GRP_{Lv} = C_1 + C_2 \times GRP_{Pdk}, \quad (2.1)$$

де: GRP_{Lv} – валовий регіональний продукт Львівської області; GRP_{Pdk} – валовий регіональний продукт Підкарпатського воєводства; C_1 – теоретичне значення ВРП Львівської області за відсутності взаємозв'язку з Підкарпатським

воєводством; C_2 – величина зміни значення ВРП Львівської області при зміні ВРП Підкарпатського воєводства на 1%.

За результатами регресійного аналізу залежності ВРП Львівської області від зміни ВРП Підкарпатського воєводства упродовж 2009-2018 рр. отримане рівняння:

$$GRP_{Lv} = 1658,6 + 0,185 \times GRP_{Pdk}. \quad (2.2)$$

При цьому виявлено слабкий зв'язок економічного зростання Львівської області від економічного зростання Підкарпатського воєводства, про що свідчить низький коефіцієнт детермінації ($R=0,35$). Такий результат пояснюється тим, що українсько-польський кордон все ще залишається «закритим», а в межах транскордонного співробітництва практично не відбувається поглиблення інтеграції України з Польщею на основі співпраці українських прикордонних територій з польськими. Це свідчить про недієвість інституційних інструментів забезпечення транскордонного співробітництва, оскільки відсутність взаємозалежності динаміки ВРП прикордонних регіонів суміжних країн свідчить не лише про незадовільний стан економіки транскордонного регіону, але й про низьку «ефективність регіональної політики місцевих органів влади» [63, с. 97].

Ступінь відмінності між прикордонними регіонами за рівнем середньомісячної заробітної плати значною мірою впливає на асиметрію трудових міграційних потоків у транскордонному регіоні, що, своєю чергою може обумовлювати негативні зміни демографічної ситуації, ринку праці, соціально-економічних показників, рівня якості життя населення та призвести до подальшого посилення соціальних диспропорцій. Середньомісячна заробітна плата працівників у Львівській області є майже у 4 рази меншою, ніж у Підкарпатському воєводстві (табл. 2.6).

Упродовж досліджуваного періоду відмінності за показником середньомісячної зарплати працівників цих двох прикордонних регіонів зменшилися - у 2009 р. зарплата у Підкарпатському воєводстві у 4,6 раза перевищувала зарплату у Львівській області, а у 2018 р. - у 3,8 раза. Попри

зміну позитивної динаміки середньомісячної зарплати у Львівській області у період кризи 2014-2015 рр. на негативну, починаючи з 2016 р. відбувається зростання зарплати швидшими темпами (у 2017 р. 132,2%), порівняно з Підкарпатським воєводством (107,5%). Проте, збереження істотної різниці у розмірах заробітної плати у прикордонних регіонах призводить до збільшення трудової міграції з Львівської області до прикордонних регіонів Польщі.

Таблиця 2.6

Динаміка середньомісячної заробітної плати у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві у 2009-2018 рр.

Показник	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Львівська область										
Середня зарплата, євро	145	184	202	251	263	188	150	161	213	249
Темпи зростання, %	-	126,8	109,7	124,2	104,7	71,4	79,7	107,3	132,2	116,9
Підкарпатське воєводство										
Середня зарплата, євро	668	720	734	753	782	815	843	838	901	960
Темпи зростання, %	-	107,7	101,9	102,5	103,8	104,2	103,4	99,4	107,5	106,5

Джерело: побудовано і розраховано за [57]

Однією з функцій транскордонної торгівлі в країнах ЄС вважається вирівнювання доходів підприємств, в результаті чого відбувається зменшення відмінностей між прикордонними регіонами за показником заробітної плати. У Маастрихтській угоді серед основних цілей реалізації спільної соціальної політики ЄС визначено зменшення диференціації регіонів країн-членів за рівнем соціального розвитку через «вирівнювання рівнів реальної заробітної плати між країнами і регіонами» [64].

Для перевірки впливу транскордонного співробітництва на вирівнювання заробітної плати у Львівській області та Підкарпатському воєводстві застосуємо лінійну модель регресії:

$$WAGE_{Lv} = C_1 + C_2 \times WAGE_{Pdk}, \quad (2.3)$$

де: $WAGE_{Lv}$ – середньомісячна заробітна плата працівників у Львівській області; $WAGE_{Pdk}$ – середньомісячна заробітна плата працівників у Підкарпатському воєводстві; C_1 – теоретичне значення середньомісячної заробітної плати у Львівській області за відсутності взаємозв'язку з Підкарпатським воєводством; C_2 – величина зміни значення середньомісячної заробітної плати у Львівській області при зміні середньомісячної заробітної плати у Підкарпатському воєводстві на 1%.

В результаті проведених розрахунків нами отримане таке рівняння регресії:

$$WAGE_{Lv} = 43,75 + 0,188 \times WAGE_{Pdk}. \quad (2.4)$$

Як показали результати дослідження, динаміка рівня середньомісячної заробітної плати працівників Львівської області практично не залежить від зміни заробітної плати у Підкарпатському воєводстві, про що свідчить низьке значення скоригованого коефіцієнта детермінації ($R^2=0,13$). Відсутність зв'язку між залежною і незалежною змінними пояснюється низьким рівнем кооперації праці, відсутністю належної координації співробітництва, неуніфікованою системою соціальних витрат і соціального страхування.

Згідно даних офіційної статистики, упродовж 2009-2018 рр. динаміка рівнів зареєстрованого безробіття у Львівській області практично не співпадає з динамікою цього показника у Підкарпатському воєводстві (табл. 2.7). У Львівській області можна виділити такі характерні ознаки зміни рівня безробіття: зниження цього показника з 8,5% до 7,1% упродовж 2009-2013 рр., що свідчило про поступове відновлення економіки після фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.; значне зростання рівня безробіття до 8,6% у 2014 як наслідок загострення економічної кризи через агресію Росії; зниження рівня безробіття у 2015-2018 рр. Водночас, у Підкарпатському воєводстві рівень безробіття зростав упродовж 2009-2013 рр., а з 2014 р. відбувається зниження цього показника. При цьому зауважимо, що темпи зниження безробіття у Підкарпатському воєводстві у 2015-2018 рр. вищі, ніж у Львівській області.

Крім цього, звернемо увагу на певні відмінності у здійсненні статистичних спостережень за рівнем зайнятості населення в цих двох прикордонних регіонах, що обумовлено наявністю значного тіньового сегменту на ринку праці в Україні, неофіційним безробіттям, періодичною неофіційною зайнятістю населення, здійсненням незареєстрованої підприємницької діяльності, зокрема й прикордонної торгівлі.

Таблиця 2.7

Динаміка рівня зареєстрованого безробіття у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві у 2009-2018 рр.

Показник	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Львівська область										
Рівень безробіття, %	8,5	7,8	7,7	7,5	7,1	8,6	8,2	7,7	7,5	6,9
Темпи зростання, %	-	91,7	98,7	97,4	94,6	121,1	95,3	93,9	97,4	92,0
Підкарпатське воєводство										
Рівень безробіття, %	10,1	11,6	12,4	13,2	14,3	14	11,7	9,6	8,4	6,5
Темпи зростання, %	-	114,8	106,8	106,4	108,3	97,9	83,5	82,0	87,5	77,3

Джерело: побудовано і розраховано за [57]

Досвід європейських країн показує, що «протягом 10 років після підписання Маастрихтської угоди спостерігався високий темп подібності у рівні безробіття країн-членів ЄС» [16]. Транскордонне співробітництво через «розширення» ринку праці сприяє вирішенню проблеми зайнятості прикордонних регіонів країн. Як зазначає Л. Кузьменко, «конвергенційні процеси у сфері зайнятості на ринку праці значно поліпшують рух робочої сили в середині транскордонного регіону, а з другого боку, неминуче призводять до уніфікації регулюючих заходів на ринку праці і політики зайнятості» [65, с. 70]. Водночас, під час проведення дослідження прикордонних регіонів різних країн та трактування результатів порівняльного аналізу за рівнем безробіття

необхідно брати до уваги існуючі відмінності систем обліку незайнятих осіб та інформаційних джерел про трудову активність населення цих територій.

З метою визначення взаємозалежності ринків праці Львівської області та Підкарпатського воєводства побудуємо модель лінійної регресії:

$$UNEMP_{Lv} = C_1 + C_2 \times UNEMP_{Pdk}, \quad (2.5)$$

де: $UNEMP_{Lv}$ – рівень безробіття у Львівській області; $UNEMP_{Pdk}$ - рівень безробіття у Підкарпатському воєводстві; C_1 – теоретичне значення рівня безробіття у Львівській області за відсутності взаємозв'язку з Підкарпатським воєводством; C_2 – величина зміни значення рівня безробіття у Львівській області при зміні рівень безробіття у Підкарпатському воєводстві на 1%.

За результатами розрахунків нами отримане таке рівняння залежності рівня безробіття у Львівській області від зміни рівня безробіття у Підкарпатському воєводстві:

$$UNEMP_{Lv} = 9,37 - 0,151 \times UNEMP_{Pdk}. \quad (2.6)$$

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати про відсутність взаємозв'язку між рівнем зареєстрованого безробіття у Львівській області від зміни рівня безробіття у Підкарпатському воєводстві, оскільки коефіцієнт детермінації є низьким ($R=0,31$). Відсутність наближення ринків праці Львівської області та Підкарпатського воєводства пояснюється відсутністю інституційного взаємозв'язку як між Україною і Польщею, так і між прикордонними регіонами цих країн. Л. Кузьменко наголошує, що «неможливо забезпечити стабільність номінальної та реальної конвергенції доти, доки вони не супроводжуватимуться інституційною конвергенцією, тобто гармонізацією діяльності економічних інституцій та практики, а також установленням рамкових умов, які служать орієнтиром для поведінки окремих суб'єктів ринку» [65, с. 70].

Важливим чинником соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів є залучення фінансової допомоги з фондів ЄС для реалізації транскордонних проєктів, що розглядається як доповнюючий фактор інвестування в економіку. Проте, у Львівській області співвідношення обсягів

фінансування проектів ТКС та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з Польщі є надзвичайно низьким і за винятком 2009 р. не перевищує 1% (табл. 2.8). Крім цього, не варто ототожнювати роль фінансування, отриманого підприємствами і організаціями в межах ТКС, та роль прямих іноземних інвестицій, оскільки не завжди транскордонні проекти мають істотний економічний ефект і впливають на економічне зростання прикордонних регіонів, у той час як ПІІ здійснюються переважно з метою розвитку підприємницької діяльності та максимізації прибутку.

Таблиця 2.8

Динаміка прямих іноземних інвестицій з Польщі та фінансування проектів ТКС у Львівській області у 2009-2018 рр.

Показник	Роки									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	155,9	288,6	346,6	368,2	378,6	401,9	271,4	282,8	111,4	133,4
Фінансування проектів ТКС,	1,67	0,2	1,26	0,79	0,72	1,12	1,07	1,1	1,05	0,98
Співвідношення фінансування проектів ТКС до обсягу ПІІ, %	1,07	0,07	0,36	0,21	0,19	0,28	0,39	0,39	0,94	0,73

Джерело: складено за [57; 67; 68]

Водночас, фахівці стверджують, що «участь прикордонних територій у [грантових] проектах міжнародної співпраці дозволяє залучити істотні обсяги інвестиційних та фінансових ресурсів» [66, с. 4]. В. Маркович вважає, що «грантові проекти ТКС за умов ефективного менеджменту та ефективного використання коштів бенефіціарами можуть впливати на залучення в регіон ПІІ через: створення центрів сприяння бізнесу (зокрема інформаційних), спрощення ведення підприємницької діяльності у регіоні; формування транскордонних кластерів та спільних підприємств, розвиток туристичної

сфери; розвиток соціальної сфери, підвищення рівня життя; покращення прикордонної інфраструктури та доступу до регіону; підвищення поінформованості про регіон, культурно-гуманітарне співробітництво» [20, с. 120].

Для перевірки впливу обсягів залучених фінансових коштів в рамках проектів ТКС на інвестиційну активність іноземних інвесторів з країни, з якою межує досліджуваний регіон, побудуємо регресійну модель:

$$FDI_{PL_{Lv}} = C_1 + C_2 \times GRANTS_{Lv}, \quad (2.7)$$

де: $FDI_{PL_{Lv}}$ – прямі інвестиції з Польщі в економіку Львівської області; $GRANTS_{Lv}$ – обсяги фінансування, залучені бенефіціарами Львівської області в межах проектів ТКС; C_1 – теоретичне значення обсягів ПІІ в умовах відсутності фінансування за проектами ТКС; C_2 – величина зміни обсягів ПІІ при зміні обсягів фінансування за проектами ТКС на 1%.

Результати моделювання дозволили отримати рівняння лінійної регресії:

$$FDI_{PL_{Lv}} = 333,4 - 116,3 \times GRANTS_{Lv}. \quad (2.8)$$

Як видно з рівняння 2.8, існує обернений зв'язок між прямими іноземними інвестиціями з Польщі у Львівську область та обсягами фінансування проектів ТКС. При цьому вплив зміни обсягів фінансування за проектами ТКС на обсяги залучених інвестицій з Польщі є слабким, про що свідчить низьке значення скоригованого коефіцієнта детермінації ($R^2=0,217$). До основних причин відсутності взаємозв'язку між залежною і незалежною змінними є: (1) неефективне використання грантових коштів, що обумовлене низькою економічною складовою транскордонних проектів; (2) формування бюджету програм Європейського сусідства відбувається виходячи з фінансових можливостей відповідних європейських фондів і визначення обсягів фінансування відбувається на початку оголошення основних засад нового програмного періоду без урахування динаміки ПІІ в прикордонних регіонах.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що транскордонне співробітництво не стало інструментом покращення соціально-економічного розвитку Львівської області та не

забезпечує наближення цього регіону до рівня розвитку Підкарпатського воєводства за показниками економічного зростання, доходів населення та розвитку ринку праці. Також реалізація проектів ТКС не є дієвим чинником покращення інвестиційного клімату у Львівській області та не впливає на обсяги залучених прямих іноземних інвестицій у цей регіон з Польщі.

Висновки до розділу

1. Спільна регіональна політика Європейського Союзу передбачає розвиток транскордонного співробітництва через створення єврорегіонів, функціонування яких забезпечує додаткові механізми прискорення євроінтеграції країн та наближення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів до середньоєвропейського рівня. Упродовж 2014-2020 рр. найбільша активність ТКС в межах єврорегіонів спостерігалася у Львівській області, а найменш ефективно інструмент єврорегіонального співробітництва у цей програмний період використовувався в Одеській, Івано-Франківській, Закарпатській та Волинській областях.

2. Ефективність функціонування єврорегіонів визначається не лише обсягами залучених фінансових ресурсів в межах проектів ТКС, а й пріоритетними напрямками реалізації цих проектів. Згідно Програми Європейського інструменту сусідства і партнерства у 2007-2013 рр. найбільші обсяги фінансування були залучені українськими прикордонними регіонами для реалізації транскордонних проектів з істотною економічною складовою (розвиток інфраструктури, малого і середнього підприємництва в туризмі, транспортного сполучення). Упродовж наступного програмного періоду (2014-2020 рр.) Європейський Союз надавав перевагу фінансуванню соціально-орієнтованим проектам (збереження культурної спадщини та мистецтво, охорона здоров'я, соціальні послуги, безпека).

3. Найвищий рівень ефективності транскордонного співробітництва з країнами ЄС у 2018 р. спостерігався у Львівській області, значення інтегрального показника становило 1,157. Високою ефективністю

характеризувалося транскордонне співробітництво Закарпатської та Івано-Франківської областей, де значення інтегрального показника знаходилося відповідно на рівні 0,591 та 0,569. Одеська область, володіючи найвищим серед досліджуваних регіонів потенціалом ТКС, змогла реалізувати його лише на третину (інтегральний показник дорівнював 0,388). Потенціал транскордонного співробітництва Чернівецької області залишається практично не реалізованим, про що свідчить найнижчий інтегральний показник (0,117) серед досліджуваних регіонів.

4. Порівняння прикордонних регіонів країн-учасниць Карпатського євро регіону дозволяє зробити висновки про істотне відставання української частини цього об'єднання від польської, словацької, угорської та румунської сторони за показниками рівня життя населення, економічного розвитку, розвитку регіонального ринку праці. Водночас, результати регресійного моделювання впливу транскордонного співробітництва на рівень валового регіонального продукту, середньомісячну заробітну плату, рівень безробіття у Львівській області не виявили взаємозв'язку між цими залежними змінними від зміни аналогічних параметрів розвитку Підкарпатського воєводства. Також відсутній взаємозв'язок між обсягами залучених ПІІ з Польщі у Львівську область від обсягів фінансування проектів ТКС у цьому регіоні.

РОЗДІЛ III

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

3.1. Напрями удосконалення інституційних інструментів розвитку транскордонного співробітництва

Досвід, цілі та механізми реалізації співпраці прикордонних територій ґрунтуються на регіональній політиці мега-, макро- та мезорівнів, а також програмах, проектах та стратегіях транскордонного співробітництва. У Державній програмі транскордонного співробітництва на 2021-2027 рр. пріоритетною метою визначено «...підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів України шляхом активізації та розвитку транскордонного співробітництва, сприяння встановленню і поглибленню економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних, туристичних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин України і сусідніх європейських держав в умовах прикордонної співпраці» [55]. Отже, конкурентоспроможність є ключовим стратегічним орієнтиром подальшого поглиблення транскордонного співробітництва.

Відповідно до Указу Президента «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», «Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2021-2027 роки» та Стратегії розвитку Львівської області на період 2021-2027рр. пріоритетними напрямками транскордонної співпраці мають стати модернізація та забезпечення розвитку транскордонної інфраструктури для підвищення її пропускної спроможності, розвиток мережі логістичних центрів, ділової інфраструктури у прикордонних районах й співпраці місцевих та регіональних громад України та Польщі. Реалізація великих інфраструктурних проектів у Львівській області на період 2021-2027 рр. буде спрямована на будівництво концесійної автомагістралі «Краковець-Київ-Чоп», розвиток дорожньої інфраструктури в гірських регіонах, будівництво колії

європейського стандарту в межах проекту «Євроколія до Львова», будівництво вантажного вузла «Сухий порт» [69, с. 111].

Існуючі програми транскордонного співробітництва, що реалізуються на регіональному рівні, охоплюють прикордонні території України за участю країн-сусідів ЄС, але обсяг коштів на ці програми, як було показано у підрозділі 2.3, виділяється невеликий і спрямовується на конкретні цілі, визначені Європейською комісією. В Україні найпоширенішою є практика транскордонного співробітництва на основі укладених двосторонніх та багатосторонніх угод про співробітництво, відповідних концепцій, стратегій, програм розвитку з використанням різноманітних форм, інструментів та механізмів.

За час реалізації спільних проектів транскордонного співробітництва України та Польщі сформувалися різні інституційно-організаційні форми співпраці, які втілюються на практиці за допомогою впровадження відповідних макрорегіональних та спільних стратегій розвитку і програм. Зокрема, макрорегіональна Стратегія ЄС передбачає нові форми транскордонної співпраці через Європейські об'єднання територіального та єврорегіонального співробітництва шляхом поглиблення добросусідства й реалізації цільових орієнтирів у створених за участю Польщі й України єврорегіонах "Карпатський", "Буг" та в єврорегіоні, який планується створити для конвергенції природоохоронних та культурних надбань у межах Міжнародного біосферного резервату «Розточчя».

Для забезпечення ефективного транскордонного співробітництва прикордонних регіонів країн, що беруть участь в єврорегіонах, доцільно розробляти спільні стратегії ТКС. Прикладом такого підходу до стратегічного планування діяльності багатонаціонального об'єднання учасників є «Стратегія транскордонної співпраці Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області і Брестської області на 2014-2020 рр.» Цим документом передбачено застосування спільного механізму управління взаємодією регіонів-учасників, спрямованого на реалізацію завдань з поглиблення партнерства,

ефективного використання спільного соціально-економічного потенціалу, застосування новітніх форм транскордонного співробітництва та впровадження дієвих інструментів їх реалізації. Зазначена стратегія визначає вектор співробітництва 4-ох адміністративних одиниць як єдиного макрорегіону, який включає повністю Львівську область, не зважаючи на те, що в єврорегіон Буг входять лише два прикордонні райони Львівщини: Сокальський і Жовківський.

Для реалізації Стратегії транскордонного співробітництва регіонів використовуються підходи, інструменти та механізми, спрямовані на досягнення стратегічних цілей транскордонного регіону (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Мета, завдання та принципи Стратегії співробітництва в межах транскордонного регіону

Джерело: побудовано за [70]

Стратегічними цілями транскордонного регіону визначені конвергенція, конкурентоспроможність, мінімізація регіональних диспропорцій, стимулювання розвитку та ефективності використання внутрішнього потенціалу. Реалізація зазначених цілей в транскордонному регіоні забезпечить вирішення низки завдань, що орієнтовані на довгострокову перспективу і передбачають використання фінансових ресурсів за визначеними обсягами та

джерелами фінансування, які відповідають тематичним напрямам програм ТКС або грантовому механізму фінансування.

Розробка довгострокових орієнтирів щодо функціонування транскордонного регіону базується на таких принципах: субсидіарність, партнерство, гнучкість, тематична концентрація, ієрархічність управління.

Субсидіарність як підхід до розподілу компетенції, закріплений у європейському праві, передбачає багаторівневість та взаємопов'язаність адміністративно-організаційних інституцій на національному та наднаціональному рівнях.

Партнерство – це принцип функціонування транскордонного регіону, що відображає акумуляцію зусиль прикордонних територій країн, спрямованих на послаблення бар'єрної функції кордону, для вирішення проблем у різних сферах життєдіяльності та отримання взаємної вигоди і транскордонного ефекту.

Гнучкість - означає врахування динаміки процесів у транскордонному регіоні та здатність швидкого реагування на загальні проблеми не лише в короткостроковому періоді, але й у довгостроковій перспективі.

Тематична концентрація – це концентрація стратегічних завдань, ресурсів та орієнтирів для вирішення проблем у пріоритетних сферах суспільного розвитку, що відповідає стратегічними цілям транскордонного співробітництва.

Управління, яке базується на моделі «багаторівневого управління» (англ. - multi-level governance), – передбачає залучення до реалізації стратегічних напрямів діяльності державних, приватних, громадських, науково-дослідних установ. В межах Програми Польща-Білорусь-Україна органи управління і контролю та їх повноваження розмежовуються відповідно до компетенцій між спільними та національними інституційними структурами управління (табл. 3.1).

Подолання наявних диспропорцій, досягнення взаємної вигоди у різних сферах життєдіяльності та за пріоритетними напрямами транскордонного співробітництва має забезпечуватися шляхом розробки та реалізації

комплексної політики транскордонного розвитку в поточній та стратегічній перспективі, що базується на налагоджених взаємовигідних відносинах. Слід пам'ятати, що формування транскордонного регіону характеризується відмінностями та різноманітністю економічного потенціалу, технологічного розвитку, соціальної динаміки, управлінських структур, регуляторних заходів, культурної самобутності.

Інтегровану політику розвитку транскордонного регіону М. Янків визначає як «діяльність національних і наднаціональних суб'єктів та учасників двох або більше держав, розмежованих кордоном у різних сферах функціонування прикордонних територій із спільним ендегенним транскордонним потенціалом з метою поглиблення взаємовигідної співпраці, досягнення конвергенції, конкурентоспроможності, сталого, інклюзивного розвитку» [72, с. 38].

Таблиця 3.1

Розподіл компетенцій між спільними та національними інституційними структурами управління ТКС України та Польщі

Назва інституції	Повноваження
<i>Спільні інституційні структури управління</i>	
Орган управління – Міністерство економічного розвитку Республіки Польща	Безпосереднє керівництво Програмою на засадах незалежного фінансового управління та контролю, який здійснюють операційний, фінансів та контролю й платіжний підрозділи, що входять до Департаменту територіального співробітництва Міністерства економічного розвитку та уповноважені відслідковувати дотримання відповідності рішень спільного моніторингового комітету відповідним регламентам та цілям ЄС
Спільний моніторинговий комітет	Головний орган управління Програмою, який безпосередньо відповідає за реалізацію цілей та завдань й включає 7 членів з правом голосу з боку Польщі, 8 – з боку Білорусі та 9 – з боку України.
Спільний технічний секретаріат	Орган-посередник у центрі Європейських проєктів, що знаходиться у Варшаві та сприяє спільному моніторинговому комітету та органу управління у виконанні їх завдань та функцій.
Єврокомісія – спостерігач без права голосу	Контроль за цільовим використанням коштів
Аудиторський орган	Незалежні функції управління, планування аудиту, контролю та моніторингу проєктів, згідно єдиної стратегії аудиту, підготовка аудиторських висновків та річного звіту до Європейської комісії
<i>Національні інституційні структури управління</i>	
1. Департамент територіального співробітництва Міністерства економічного розвитку Республіки Польща	Організація на національному рівні ефективної роботи, координація інституцій та представницькі функції у Спільному моніторинговому комітеті, допомога спільним органам управління Важливий спектр повноважень у попередженні, виявленні, виправленні, невідкладному повідомленні органів управління та стягнення коштів з бенефіціарів проєктів у разі порушень.

Продовження таблиці 3.1

2. Міністерство закордонних справ Білорусі 3. Міністерство економіки України	
Група аудиторів	Частина національної системи перевірок. Вибіркова перевірка витрат проектів представниками таких інституцій: у Польщі – Генеральний інспектор казначейського контролю (Міністерство фінансів, управління захисту фінансових інтересів ЄС); у Білорусії – Міністерство фінансів, в Україні – Рахункова Палата.
Контрольно-контактні пункти	Нагляд, моніторинг та перевірка витрат на проектному рівні, надання роз'яснень, вибір аудиторських компаній, послугами яких доцільно користуватись при перевірці витрат згідно правил реалізації програм ТКС. Інституції, які діють як ККП: у Польщі – Центр Європейських проектів; у Білорусії – Центр міжнародної технічної допомоги, Національне координаційне бюро ЄС в Білорусії, в Україні – Міністерство фінансів України.

Джерело: складено за [71]

Політика розвитку транскордонного регіону повинна передбачати інструменти, за допомогою яких будуть реалізовуватися заходи для зменшення диспропорцій соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій України та країн ЄС, гармонізації нормативно-правової бази, удосконалення організаційно-економічного забезпечення ТКС, диверсифікації джерел та урізноманітнення інструментів фінансування проектів транскордонного співробітництва (рис. 3.2).

Інтегрована політика розвитку транскордонного регіону спрямована на досягнення стратегічних цілей транскордонного співробітництва, які узгоджуються з пріоритетними напрямками виділення фінансування відповідно до Програми Європейського сусідства і партнерства: наближення прикордонних регіонів України та країн ЄС за рівнем соціально-економічного розвитку до середньоевропейського; підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів на основі використання потенціалу інклюзивного розвитку в межах транскордонного регіону (єврорегіону); поглиблення інтегрованості транскордонного регіону.

Рис. 3.2. Сутність інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону

Джерело: побудовано за [72, с. 39]

Реалізація інтегрованої політики як інструмент активізації транскордонного співробітництва, зокрема й в межах єврорегіонів, потребує удосконалення механізму управління розвитком транскордонного регіону в частині створення спільних структур. Досвід забезпечення транскордонного співробітництва в країнах ЄС через формування спільного механізму управління діяльністю транскордонного регіону свідчить про високу ефективність ТКС, якщо співпраця відбувається в однорідному інституційному та правовому середовищі та узгоджується зі стратегічними напрямками спільних політик ЄС.

Істотні відмінності у рівнях розвитку інституційного забезпечення міжнародної співпраці на регіональному рівні в Україні та країнах ЄС є основною причиною низької ефективності транскордонного співробітництва українських прикордонних регіонів та практичної відсутності його впливу на

соціально-економічний розвиток регіонів. Перш за все, Україні необхідно наблизити своє законодавство до законодавства ЄС, що передбачено серед завдань в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Це дозволить формувати ефективну регіональну політику у сфері транскордонного співробітництва як основу розширення потенціалу співпраці в рамках єврорегіонів. Водночас єврорегіональне співробітництво за участі українських прикордонних регіонів не настільки ефективно розвивається, як у країнах ЄС, а частіше діяльність єврорегіонів по всьому периметру кордону має формальний характер.

Насамперед це підтверджується практично непомітним ефектом транскордонного співробітництва для мешканців українських прикордонних регіонів, які й надалі залишаються депресивними і периферійними порівняно з прикордонними регіонами Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії. Не зважаючи на те, що в Україні загалом розроблене інституційно-правове забезпечення транскордонного співробітництва, неефективними залишаються механізми його активізації, які могли б стимулювати соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів. Крім того, наявні транскордонні стратегії, укладені угоди та інші розроблені спільні документи на сьогодні не стали дієвими інструментами реалізації регіональної політики у сфері транскордонного співробітництва. З огляду на це актуальною є розробка і узгодження сторонами співробітництва спільного механізму забезпечення розвитку прикордонних регіонів, інструменти реалізації якого будуть ефективними в регіонах по обидва боки кордону.

Спільний механізм забезпечення розвитку транскордонного регіону – це система організаційних, економічних та інституційних інструментів, що включають заходи з підвищення ефективності використання потенціалу різних форм транскордонного співробітництва (єврорегіон, транскордонний кластер, транскордонний індустріальний парк та ін.) як основи соціально-економічного розвитку прикордонних територій, підвищення конкурентоспроможності учасників співробітництва, поглиблення інтегрованості.

Організаційна структура Спільного механізму забезпечення розвитку транскордонного регіону (далі по тексті – Спільний механізм) базується на взаємодії регіональних органів влади, що забезпечується за посередництвом Спільної координаційної комісії (рис. 3.3), завданням якої є оптимізація взаємодії всіх учасників транскордонного співробітництва з метою одержання ефекту синергії від поєднання транскордонних можливостей і ресурсів прикордонних регіонів, зменшення асиметрії в розвитку українських прикордонних регіонів та регіонів країн ЄС.

Кожною стороною-учасницею транскордонного співробітництва має бути сформований механізм забезпечення розвитку прикордонної території, які після опрацювання фахівцями Спільної координаційної комісії будуть трансформовані у загальний механізм, який буде спільним для всіх учасників ТКС. Основною функцією Спільного механізму визначимо координацію діяльності учасників транскордонного співробітництва. При цьому зауважимо, що Спільна координаційна комісія може бути створена в межах євро регіону (наприклад, Карпатського) на основі об'єднання національних Асоціацій, що на даний час виконують координаційні функції в кожній з країн-учасниць транскордонного співробітництва.

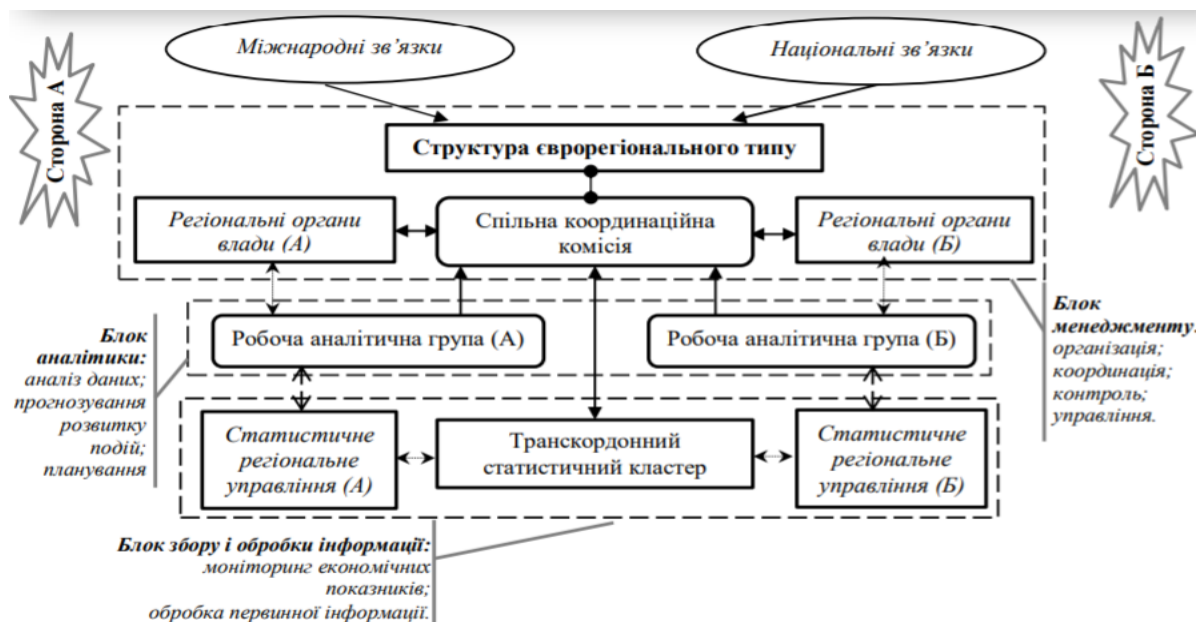

Рис. 3.3. Організаційна структура Спільного механізму забезпечення розвитку транскордонного регіону

Спільна координаційна комісія має складатися з представників органів регіональної влади з обох сторін кордону та представників єврорегіональної структури. Основними функціональними обов'язками Спільної координаційної комісії є проведення моніторингу, здійснення контролю, розроблення і ухвалення рішень щодо вирішення спільних проблем та забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів по обидва боки кордону. Спільна координаційна комісія є важливою структурною складовою Спільного механізму з точки зору оптимізації інформаційного забезпечення ТКС через її співпрацю з органами регіональної влади та обмін транскордонною інформацією про реалізацію прийнятих рішень щодо стимулювання соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Покращення інформаційного забезпечення ТКС також очікується через створення і функціонування нової форми транскордонного співробітництва – транскордонного статистичного кластеру.

У разі побудови Спільного механізму на основі єврорегіонального співробітництва можна очікувати отримання ефекту синергії від активізації та поглиблення співпраці на міжнародному, міжрегіональному, національному, регіональному та локальному рівнях. Національні і регіональні зв'язки відіграють ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонного регіону, оскільки центральні органи створюють інституційне середовище для функціонування зазначеного механізму та здійснюють контроль результатів його діяльності, а на регіональному рівні відбувається безпосереднє управління соціально-економічним розвитком прикордонного регіону.

Взаємодія в рамках певного елемента механізму забезпечує постійне виконання конкретних завдань, а міжрегіональні зв'язки дають змогу забезпечувати вирішення спільних проблем. Зовнішня підтримка соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів здійснюється через міждержавні програми та інші (не лише фінансові) інструменти, спрямовані на зміцнення найбільш чутливих елементів регіональної економічної системи, у той час, як

Спільний механізм доповнює систему управління ТКС і дозволяє розширити функції єврорегіональної структури.

3.2. Концептуальні засади реалізації спільного механізму розвитку транскордонного регіону

Запровадження Спільного механізму забезпечення розвитку транскордонного регіону може стати інструментом підвищення соціально-економічного рівня прикордонних регіонів України. Проте формування і ефективне функціонування Спільного механізму в межах єврорегіону потребує удосконалення нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення регіонального розвитку. Це стимулюватиме прикордонні регіони до активізації співпраці через впровадження Спільного механізму та створить підґрунтя для їх активної участі у транскордонному співробітництві. Вважаємо, що позитивні зміни також відбудуться через удосконалення організаційно-економічних інструментів, які підвищать ефективність господарського механізму прикордонних регіонів через покращення умов для розвитку транскордонного співробітництва та підвищення рівня економічного розвитку прикордонних регіонів України.

Насамперед для підвищення рівня соціально-економічного розвитку необхідно удосконалити нормативно-правову базу, у якій доцільно закріпити основні цілі і принципи функціонування Спільного механізму, визначити суб'єкти й об'єкти цієї системи, повноваження і функції цих суб'єктів та механізми контролю. Отже, у першу чергу повинно відбутися удосконалення саме правової складової, що сприятиме усуненню перешкод інституційного характеру та створить законодавче підґрунтя для впровадження Спільного механізму забезпечення розвитку транскордонного регіону. Напрями удосконалення системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та ефекти від реалізації відповідних заходів представлені у таблиці 3.2.

Створення правової бази для функціонування Спільного механізму має передбачати внесення відповідних змін до Закону України «Про транскордонне співробітництво». Тому ст. 5 абзац 6 цього Закону викласти в такій редакції: «... шляхом розробки та реалізації *спільних механізмів*, ініціатив, заходів, проектів, програм і стратегій у окремих сферах, що забезпечує координацію співпраці та ефективне використання спільних ресурсів транскордонного регіону». Важливим аспектом оптимізації системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів вважаємо обов'язкове врахування унікальності потенціалу кожного регіону та особливостей економічних процесів, що визначають його можливості щодо підвищення конкурентоспроможності та інтеграції в межах транскордонного регіону. Отже, законодавчі норми повинні бути сформульовані з урахуванням реальної ситуації, яка склалася у вітчизняних регіонах.

Таблиця 3.2

Напрями удосконалення системи забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів

Зміст удосконалень	Соціально-економічний ефект
Нормативно-правове забезпечення	
Удосконалення господарського і трудового законодавства щодо цілей і принципів функціонування системи забезпечення економічної безпеки, повноважень і функцій її суб'єктів та формування спільних механізмів функціонування і контролю цієї системи	- формування сприятливого економічного середовища; - збільшення кількості сталих транскордонних контактів на основі транскордонних угод; - забезпечення стабільності і економічної безпеки; - розширення соціально-економічних прав регіональних органів влади; - нівелювання конфліктних ситуацій і підвищення довіри;
Організаційно-економічне забезпечення	
- трансформація методів та способів здійснення будь-якої діяльності з метою оптимізації його господарської системи для досягнення максимального економічного ефекту за умов транскордонного співробітництва; - зміни в системі підтримки і прийняття управлінських рішень, які визначаються розширенням або появою нових функцій у транскордонному просторі; - удосконалення механізмів співфінансування, доступу до фінансових ресурсів.	- активізація малого і середнього бізнесу; - розширення доступу до ринків збуту; - покращення умов для обміну інноваційним досвідом; - збільшення зайнятості, обмін досвідом і реалізація спільної політики управління; - розвиток процесів організації прикордонної торгівлі; - підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів; - опрацювання системи дофінансування; - розширення кола партнерів. - посилення торгово-економічної взаємодії; - ефективна реалізація спільних проектів та ініціатив; - залучення інвестицій; - покращення доступу до фондів ЄС і міжнародних фінансових ресурсів;

Продовження таблиці 3.2

Інституційне забезпечення	
- формування нових або реорганізація старих форм організації діяльності або зміна формальних і неформальних умов взаємодії	- інституалізація ТКС; - спрощення функціонування єврорегіональних структур (єврорегіон, ЄУТС, транскордонний кластер); - розвиток нових форм ТКС;
Інфраструктурне забезпечення	
- зміни в умовах життєдіяльності суб'єктів системи економічної безпеки та транскордонного співробітництва, які забезпечують їхнє функціонування та взаємодію.	- розвиток прикордонної інфраструктури; - розвиток соціальної інфраструктури (спільні табори, обмін досвідом, створення взаємовигідних умов надання соціальних послуг); - покращення транспортної інфраструктури; - скорочення трансакційних витрат.
Інформаційне забезпечення	
- створення спільних інформаційних продуктів	- популяризація ТКС і підвищення використання його потенціалу; - поширення інформації про умови участі у конкурсах проектів ТКС та про можливості залучення фінансових ресурсів; - навчання зацікавлених осіб щодо підготовки заявок та розробки проектів ТКС.

Джерело: складено автором

Формування Спільного механізму повинно відбуватися з урахуванням особливостей його функціонування у прикордонних регіонах різних країн, що обумовлене відмінностями потенціалів транскордонного співробітництва та рівнів розвитку цих регіонів на різних ділянках державного кордону. Також необхідно брати до уваги істотні відмінності законодавчого регулювання економічної діяльності та міжнародного співробітництва на регіональному рівні в Україні та країнах-членах ЄС. Тому в контексті основних пріоритетів соціально-економічного розвитку, стратегій регіонального і транскордонного розвитку, визначеного переліку показників моніторингу, сценаріїв подальших дій менеджменту прикордонного регіону варто забезпечити гнучкість застосування Спільного механізму. Отже, при реалізації інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону із застосуванням Спільного механізму доцільно використовувати інституційні та організаційно-економічні інструменти, які найкраще відповідають особливостям кожного регіону.

Ефективність функціонування Спільного механізму та отримання очікуваних ефектів для соціально-економічного розвитку прикордонних

регіонів визначається результативністю співпраці регіонів в межах різних форм транскордонного співробітництва. Низка проблем, що спостерігаються у роботі єврорегіонів як основної форми ТКС, що використовується для співпраці українських прикордонних регіонів з регіонами країн-членів ЄС, не дозволяє повною мірою отримати можливі ефекти від транскордонної співпраці для підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів України. У зв'язку з цим, нагальною є потреба активізації та удосконалення єврорегіонального співробітництва на основі застосування механізмів транскордонної взаємодії, що використовуються в країнах ЄС.

З огляду на проблеми соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, Спільний механізм повинен формуватися на засадах організаційної єдності щодо стимулювання соціально-економічного розвитку і забезпечення ефективної взаємодії в транскордонному регіоні, а також економічної єдності через досягнення окреслених у відповідних документах економічних результатів. Тому для підвищення ефективності господарської діяльності в прикордонних регіонах необхідним є удосконалення організаційно-економічного забезпечення регіонального розвитку в межах функціонуючих єврорегіонів. На нашу думку, пропонована організаційно-економічна структура Спільного механізму забезпечить ефективну взаємодію в транскордонному регіоні через встановлену форму організації, визначену підпорядкованість, злагоджену взаємодію всіх структурних складових цього механізму, затверджений розподіл функціональних обов'язків та чітку послідовність виконання завдань і отримання результатів на різних рівнях управління. Тобто це дозволить повною мірою реалізовувати поставлені завдання та реалізовувати стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.

Для ефективного функціонування Спільного механізму важливим є удосконалення інституційного забезпечення в частині функціональних обов'язків суб'єктів, що забезпечують транскордонне співробітництво. Тобто інституцій, які є невід'ємними елементами Спільного механізму та в межах

його функціонування здійснюють організацію, координацію, управління, моніторинг, аналіз, контроль процесів підвищення конкурентоспроможності та рівня якості життя прикордонних територій. До таких суб'єктів відносяться регіональні органи влади та місцеве самоврядування, оскільки до їхньої компетенції належать питання реалізації регіональної політики.

В Україні органи місцевої влади мають менше повноважень у сфері транскордонного співробітництва, порівняно з аналогічними органами влади сусідніх держав. Наприклад, у Німеччині, Швейцарії і Франції регіональні органи влади мають право самостійно укладати угоди про міжнародну співпрацю в галузі туризму, екології та культури. Тому вважаємо за доцільне розширити повноваження місцевих органів влади щодо вирішення питань транскордонного співробітництва з прикордонними регіонами сусідніх держав в частині прийняття і реалізації спільних рішень, вирішення спільних проблем або подолання спільних загроз. Також доцільно у відповідних нормативно-правових актах визначити основні повноваження, функції, форми і методи здійснення заходів цими суб'єктами в тому обсязі, який би дозволяв забезпечити відповідний рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів на основі реалізації Спільного механізму.

Крім розширення повноважень владних структур, необхідно посилити їх відповідальність за виконання державних програм з розвитку транскордонного співробітництва. Для цього необхідно запровадити такі заходи: (1) розробка і затвердження облдержадміністраціями річних регіональних планів щодо інформування підприємств і організацій про стан і перспективи міжнародної співпраці, можливості реалізації спільних проектів з регіонами європейських країн за підтримки програм ЄС; (2) надання місцевим органам влади повноважень на фінансування (за рахунок дотацій з бюджету на конкурсних засадах) заходів щодо інформування громадськості про регіональну співпрацю з країнами ЄС та створення регіонального банку міжнародних проектів; (3) розробка і впровадження системи моніторингу та оцінки реалізованих проектів ТКС, забезпечення регулярного, всебічного та доступного для громадськості

висвітлення результатів реалізації цих проектів на офіційних веб-сторінках державних органів влади та в засобах масової інформації.

Низька ефективність транскордонного співробітництва регіонів України та відсутність відчутних позитивних ефектів від реалізації проектів ТКС для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів певною мірою є наслідком низького рівня виконання державних програм, недієвості місцевих органів влади, які безпосередньо не зацікавлені у поширенні інформації про участь регіону в міжнародному співробітництві, відсутності достатніх коштів у розпорядженні облдержадміністрацій для дофінансування проектів ТКС. Розв'язання цих проблем можливе через удосконалення адміністративних, інвестиційних, інноваційних, інформаційних важелів та розробку відповідних інституціональних засобів в межах Спільної стратегії розвитку транскордонного регіону, які в комплексі сприятимуть оптимізації інституційного забезпечення співпраці.

Інституційною основою формування та реалізації Спільної стратегії українських прикордонних регіонів-учасників ТКС мають стати державні та регіональні документи, що визначають стратегічні напрями економічного та регіонального розвитку, а також транскордонного співробітництва. При цьому стратегічні документи мають бути удосконалені в частині створення можливостей застосування нових інструментів для підвищення ефективності інституційного забезпечення: розширення повноважень та посилення відповідальності місцевих органів влади; оцінка ефективності програм транскордонного співробітництва з точки зору їх впливу на розвиток прикордонних регіонів; конкурсний відбір, експертиза галузевих та міжгалузевих проектів, які, на відміну від соціально орієнтованих проектів, істотно впливають на економічне зростання регіонів; проекти інтеррегіонального співробітництва, які передбачають залучення до реалізації проектів ТКС регіонів України, що не мають спільного кордону з країнами ЄС; створення Банку міжнародних проектів; формування інноваційних мереж як основи створення транскордонного інноваційного кластера (рис. 3.4).

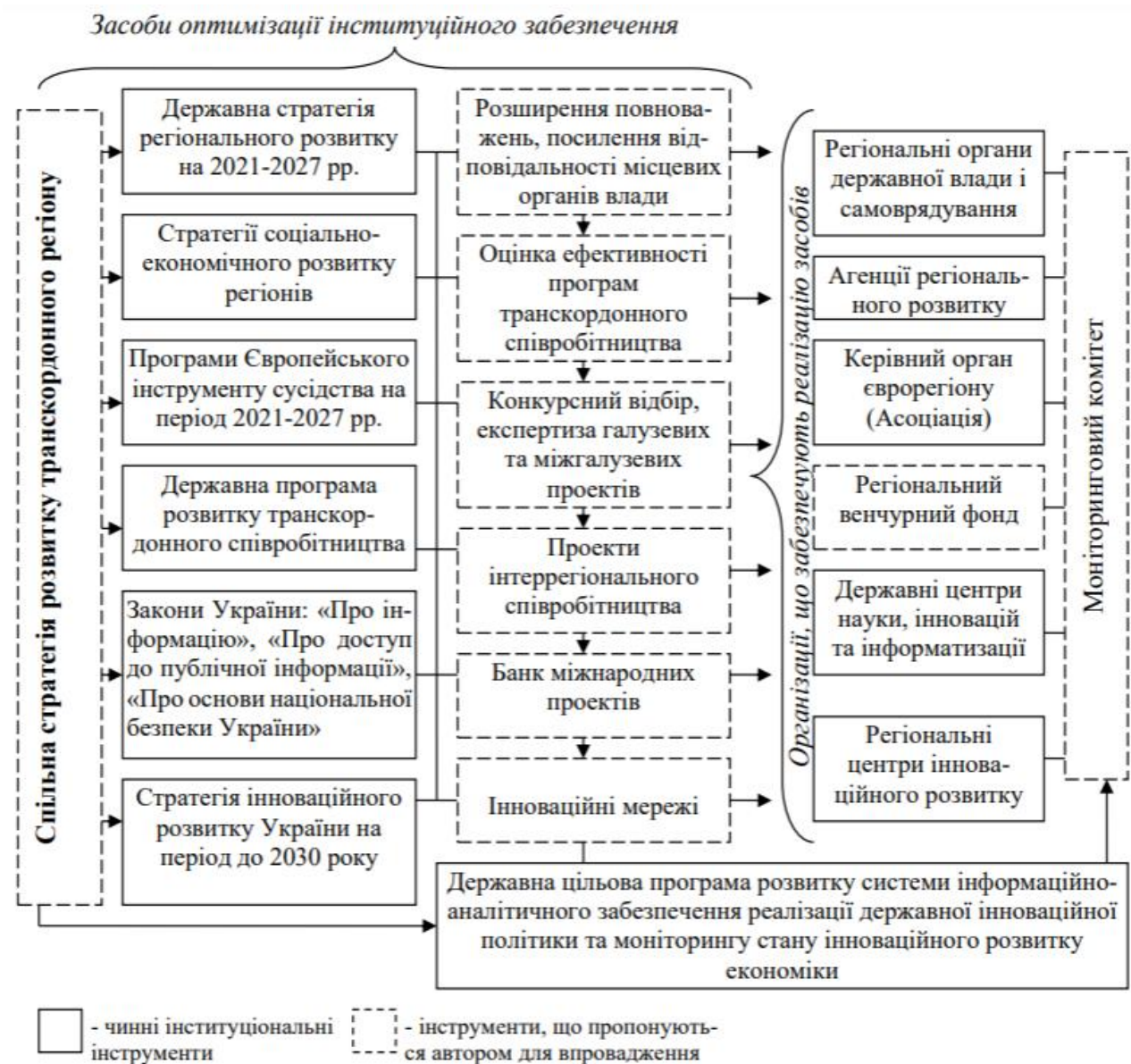

Рис. 3.4. Інституціональний інструментарій реалізації Спільної стратегії розвитку транскордонного регіону України з країнами ЄС

Джерело: розроблено автором

У спільних документах повинні бути враховані стратегічні пріоритети загальноєвропейської, державної та регіональної політики у сфері соціально-економічного розвитку. Попри те, що в Програмі розвитку транскордонного співробітництва 2016-2020 визначені пріоритети співпраці з кожною окремою країною, розробка спільного документу, який визначатиме спільні пріоритети розвитку території, що є учасниками ТКС в межах єврорегіону, аналізуватиме спільні фінансові ресурси, визначатиме напрями реалізації потенціалу

соціально-економічного розвитку партнерів та буде актуальним у визначеному періоді – допоможе ефективніше реалізовувати поставлені цілі і завдання.

Для застосування пропонованих інституціональних інструментів необхідно внести зміни і доповнення до нормативно-правових, стратегічних і програмних документів. У Законі України «Про транскордонне співробітництво» у статті 5, яка визначає сфери та організаційні форми транскордонного співробітництва, необхідно зазначити, що транскордонне співробітництво може бути основою реалізації інтеррегіональних проектів за участю суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва та органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, юридичних і фізичних осіб територіально-адміністративних одиниць України та інших країн, що не мають спільного кордону. Відповідно, у статті 7 цього закону до переліку повноважень суб'єктів транскордонного співробітництва доцільно додати: участь у розробці та реалізації інтеррегіональних проектів і програм; внесення пропозицій до регіональних програм міжнародного співробітництва щодо вибору партнерів, секторів і напрямів реалізації інтеррегіональних проектів відповідно до програм транскордонного співробітництва; участь у розробленні критеріїв та оцінюванні економічної безпеки інтеррегіональних проектів (програм).

У проекті Закону України «Про засади державної регіональної політики» повноваження обласних та міських державних адміністрацій у сфері регіональної політики доцільно розширити забезпеченням розроблення регіональних програм міжнародного співробітництва та планів їх реалізації. Також необхідно передбачити створення моніторингового комітету з представників державних органів влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та наукових установ, функції якого полягатимуть у: проведенні оцінки ефективності виконання регіональної стратегії розвитку, регіональної програми міжнародного співробітництва, інвестиційних програм розвитку регіону, транскордонних та інтеррегіональних проектів; визначенні відповідності стратегічних і програмних документів регіонального розвитку

критеріям економічної безпеки; обґрунтуванні та поданні місцевим органам влади пропозицій щодо коригування документів регіонального розвитку.

Внесення зазначених змін у законодавчу базу створює підстави для доповнення основних завдань Державної програми розвитку транскордонного співробітництва такими: розвиток інтеррегіонального співробітництва через залучення до реалізації транскордонних проектів партнерів з регіонів України, що не мають спільного кордону з країнами ЄС; забезпечення реалізації галузевих і секторальних транскордонних проектів; оптимізація зовнішньоекономічної діяльності регіонів відповідно до критеріїв економічної безпеки.

Важливою умовою успішного запровадження Спільного механізму також визначимо управлінську складову, ефективність якої визначається рівнем розвитку та дієвістю наявних систем управління та прийняття рішень. Управлінську функцію виконують регіональні органи влади, які аналізують процеси в транскордонному регіоні і на основі результатів аналізу ухвалюють відповідні рішення щодо заходів вирішення проблем розвитку прикордонного регіону, чи спільні рішення в межах компетенцій Спільної координаційної комісії євро регіону для вирішення спільних соціально-економічних проблем транскордонного регіону. Крім цього, євро регіональні структури здійснюють налагодження і розвиток взаємозв'язків на національному і міжнародному рівні.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку в транскордонному регіоні важливим є розвиток спільної транскордонної інфраструктури. Так, активізація транскордонного співробітництва безпосередньо залежить від наявної прикордонної інфраструктури, яка повинна забезпечувати надання найширшого спектру маркетингових, консалтингових і логістичних послуг. Отже, надзвичайно актуальним залишається збільшення кількості пунктів пропуску через кордон та їх облаштування відповідно до сучасних європейських стандартів безпеки та якості надання послуг, належне облаштування сполучних і під'їзних шляхів до кордону.

Висновки до розділу

1. Для успішної реалізації політики комплексного розвитку прикордонних територій необхідно запровадити Спільний механізм забезпечення розвитку транскордонного регіону з використанням інституційної бази, створеної в рамках існуючих єврорегіональних структур. Функціонування Спільного механізму дозволить підвищити ефективність регіональної політики держави у сфері транскордонного співробітництва з метою посилення її впливу на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів, вирішити спільні проблеми регіонального розвитку сусідніх регіонів різних країн, підвищити транскордонні ефекти єврорегіонального та регіонального співробітництва, удосконалити механізми активізації розвитку та підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів.

Впровадження Спільного механізму, побудованого з врахуванням ключових принципів забезпечення транскордонного співробітництва, дозволить одержати ефект синергії в результаті поглиблення транскордонного співробітництва та підвищення ефективності використання спільних ресурсів розвитку транскордонного регіону та застосування інструментів протидії загрозам, що виникають у зовнішньому середовищі.

2. Запровадження Спільного механізму забезпечення розвитку транскордонного регіону потребує удосконалення нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення регіонального розвитку та транскордонного співробітництва. Покращення нормативно-правового та інституційного середовища стимулюватиме прикордонні регіони до активізації транскордонного співробітництва. Водночас необхідною умовою підвищення ефективності транскордонного співробітництва є удосконалення організаційно-економічних інструментів, що впливають на функціонування господарського механізму прикордонних регіонів.

3. Розробка і реалізація Спільних стратегій розвитку транскордонного регіону потребує здійснення інституційних змін, які забезпечать дієвість

пропонованих заходів, а саме: узгодження їх з міжнародними угодами про співпрацю, державними програмами і стратегіями в сфері управління регіональним розвитком та державним і місцевим бюджетами; розширення повноважень місцевих органів влади та самоврядування щодо конкурсного відбору, фінансування, координації та оцінки ефективності реалізації міжнародних проектів; запровадження процедури моніторингу та оцінки ефективності реалізації стратегій і програм регіонального розвитку, а також системи інформування громадськості про результати реалізації проектів і програм міжнародного співробітництва як основи підвищення відповідальності центральних і місцевих органів влади.

ВИСНОВКИ

1. Транскордонне співробітництво країн здійснюється для розроблення і реалізації спільних заходів, спрямованих на вирішення спільних проблем прикордонних регіонів сусідніх країн у сфері соціально-економічного розвитку, покращення інфраструктури, поглиблення культурних зв'язків, забезпечення охорони навколишнього середовища. У транскордонному співробітництві беруть участь суміжні території щонайменше двох сусідніх країн, що реалізують спільні заходи в межах транскордонного регіону, спрямовані на отримання ефекту синергії на основі взаємного розширення ресурсної бази та поєднання зусиль для вирішення спільних проблем територіального розвитку. Основними формами транскордонного співробітництва є безпосередні контакти суб'єктів; транскордонні договори, єврорегіони, транскордонні кластери.

2. Труднощі застосування існуючих методичних підходів до оцінки ефективності транскордонного співробітництва пов'язані з тим, що формування часових рядів за найважливішими показниками не передбачене статистичними спостереженнями регіональних управлінь статистики. Тому доцільно використовувати методичний підхід, що передбачає аналіз основних показників транскордонного співробітництва (обсяги фінансування проектів, їх кількісні та якісні характеристики) та оцінку ефективності співробітництва за показниками соціального та економічного розвитку прикордонних регіонів (валовий регіональний продукт, зовнішньоторговельний оборот, прямі іноземні інвестиції рівень безробіття, середньорічна заробітна плата).

3. Українські прикордонні регіони співпрацюють з сусідніми регіонами країн-членів ЄС в межах єврорегіонів, які є формою транскордонного співробітництва і характеризуються найвищим рівнем розвитку інституалізації. У 2014-2020 рр. найбільша активність транскордонного співробітництва в межах єврорегіонів спостерігалася у Львівській області, а найменша ефективність - в Одеській, Івано-Франківській, Закарпатській та Волинській областях. Упродовж програмного періоду 2007-2013 рр. найбільші обсяги фінансування були залучені українськими прикордонними регіонами для

реалізації транскордонних проектів з істотною економічною складовою (розвиток інфраструктури, малого і середнього підприємництва в туризмі, транспортного сполучення), а у 2014-2020 рр. перевага надавалася проектам соціального і культурного спрямування.

4. Найвищий рівень ефективності транскордонного співробітництва з країнами ЄС у 2018 р. спостерігався у Львівській області, висока ефективність - у Закарпатській та Івано-Франківській областях, недостатня ефективність - в Одеській області, а потенціал транскордонного співробітництва Чернівецької області не був реалізованим. Результати регресійного моделювання впливу транскордонного співробітництва на рівень валового регіонального продукту, середньомісячну заробітну плату, рівень безробіття у Львівській області не виявили взаємозв'язку між цими залежними змінними від зміни аналогічних параметрів розвитку Підкарпатського воєводства. Також відсутній взаємозв'язок між обсягами залучених ПІІ з Польщі у Львівську область від обсягів фінансування проектів ТКС у цьому регіоні. Це свідчить про відсутність впливу ТКС на соціально-економічний розвиток Львівської області.

5. Для підвищення ефективності транскордонного співробітництва вважаємо за доцільне запровадити Спільний механізм забезпечення розвитку транскордонного регіону, який на основі вироблення спільних інституційних та організаційно-економічних інструментів забезпечення розвитку прикордонних регіонів різних країн дозволить підвищити результативність єврорегіонального співробітництва, удосконалити механізми активізації розвитку та підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів, а також забезпечить ефект синергії через використання спільного ресурсного потенціалу транскордонного регіону. Дієвість Спільного механізму може бути забезпечена через удосконалення інструментів нормативно-правового, організаційно-економічного, інституційного, інфраструктурного та інформаційного регулювання регіонального розвитку і ТКС.

6. Перспективним інституційним інструментом поглиблення транскордонного співробітництва вважаємо Спільну стратегію розвитку

транскордонного регіону, для розробки і реалізації якої необхідно: забезпечити узгодження її основних положень з міжнародними угодами про співпрацю, державними програмами і стратегіями в сфері управління регіональним розвитком та державним і місцевим бюджетами; розширити повноваження місцевих органів влади щодо конкурсного відбору, фінансування, координації та оцінки ефективності реалізації проектів ТКС; запровадити процедуру моніторингу та оцінки ефективності реалізації стратегій і програм регіонального розвитку, а також системи інформування громадськості про результати реалізації проектів і програм міжнародного співробітництва як основи підвищення відповідальності центральних і місцевих органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленький П., Мікула Н. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні. Регіональна економіка. 2001. №3. С.61-73.
2. Мікула Н.А. Проблеми трансплантації інституту транскордонного співробітництва в Україні. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ. Сборник научных трудов. Свищов – Донецк: СА «Д.А.Ценов», ДонНУ. 2004.
3. Долішній М.І., Мікула Н.А. Перспективи розвитку єврорегіональної співпраці в Україні. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ. Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ. 2003. С.61-64.
4. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.
5. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України. Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; за ред. С.Максименка. К.: Логос, 2000. С. 138-167.
6. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Мадрид, 1980. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_106.
7. Беленький П., Мікула Н. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика: Монографія / за ред. М.І.Долішнього. Львів: НАН України. ІРД, 2001. 719 с. С. 654-697.
8. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво в умовах інтеграційних процесів України: Дис. ... докт. екон. наук: 08.10.01. Львів, 2005. 424 с.
9. Калат Я.Я. Єврорегіональне співробітництво у забезпеченні соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України: дис. ... канд. екон.

наук, спец. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2021. 291 с.

10. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Формы и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: Монография. 2-е изд., исп. и доп. Донецк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2003. 510 с.

11. Ganster, P., Sweedler, A., Scott, J., Dieter-Eberwein, W. (1997) Borders and Border Regions in Europe and North America. SCERP and IRSC publications. 376 p.

12. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза / Под ред. А.Г.Гранберга. М.: Экономика, 2000. 435 с.

13. Чужиков В.І. Регіональна політика та стратегія Європейського Союзу // Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.Варналія. К.: Знання України, 2005. 498 с.

14. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво та його роль у розвитку території. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна, спеціальний випуск. Львів: ЛКА, 2005. С.74-78.

15. Артьомов І.В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. Кн. 2. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК». 2014. 452 с.

16. Корольчук Л.В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва. Економічний форум. 2012. № 3. С. 15–21.

17. Бабець І.Г. Зовнішньоекономічна безпека регіонів України в умовах співробітництва з країнами ЄС: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: Монографія. Львів: ПАІС, 2011. 400 с.

18. European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU? Applying the principles, sharing the lessons, exchanging experience. Office of the official publications of the European Union, Luxembourg, 2009. P. 16.

19. Додатковий протокол до Європейської Рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 9.11.1995 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_099#Text.

20. Маркович В. В. Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції: Дис. ... канд. екон. наук, спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Вінниця: Донецький національний університет ім. В. Стуса, 2018. 225 с.

21. Стрижакова А.Ю. Механізми державного управління розвитком транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу: Дис. ... кан. наук держ. управл., спец. 25.00.02 – механізми державного управління. Маріуполь: Донецький державний університет управління, 2017. 248 с.

22. Кіш Є. Транскордонне співробітництво і регіональна політика Європейського Союзу. *На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів*. Київ: Логос, 2000. С.14-15.

23. Ястшембська В. Роль єврорегіонів і транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції. URL: http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/09-Jastrzebska-szablon-UKR.pdf.

24. Мікула Н.А., Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво: посібник. Київ: Крамар, 2011. 259 с.

25. Мікула Н.А. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: Збірник наукових праць*. НАН України. Ін-т регіональних досліджень / Редкол.: Відп. ред. Є. І. Бойко. Вип. 3 (71). Львів, 2008. С. 129-141.

26. Журба І.Є. Трансформація системи транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: Київ. 2013. 35 с.

27. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. Щетинина В.Д. – М.: Международные отношения, 1993. 896 с.
28. Мингалева Ж., Ткачева С. Кластеры и формирование структуры региона. Мировая экономика и международные отношения. 2000. №5. С. 97-102.
29. Wojnicka E. Klastry w Polsce – teoria i praktyka. <http://imik.wip.pw.edu.pl/innowacje21/strona17.htm>.
30. Никитенко С. Региональная инновационная система. Императивы формирования. <http://delkuz.ru/200304/20spezproekt.shtml>.
31. Okoń-Horodyńska E. Narodowy system innowacji w Polsce – w kierunku podejścia sieciowego // Proces dostosowania gospodarki polskiej do kryteriów członkowskich Unii Europejskiej. Tarnów: Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie, 2001. S. 209-225.
32. Бабець І.Г. Інноваційна модель транскордонного співробітництва України та Польщі: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.05.01; Центральна спілка споживчих товариств України. Львівська комерційна академія. Львів, 2006. 238 с.
33. Булюк В. В. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. Культура народів Причорномор'я. 2008. № 140. С. 79-81.
34. Маркович В. В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. Економіка. Управління. Інновації. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_67.pdf.
35. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) транскордонного співробітництва, які можуть бути включені до державної програми розвитку транскордонного співробітництва» №339 від 11.05.2005 р. Київ, 2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/339-2005-п>.
36. Інструмент європейського сусідства й партнерства. Транскордонне співробітництво: Стратегічний документ 2007-2013. 2007. URL:

http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/enp/enpi_cross-border_cooperation_ukr.doc.

37. Рогова О.В. Моделювання результативності євро регіонального співробітництва задля коригування темпів економічного зростання. Ефективна економіка. 2013. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_48.

38. Маркович В.В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. Регіональна економіка. 2015. №1. С. 136-144.

39. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года) (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года). Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

40. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. 2003. the European External Action Service (EEAS). URL: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/european-security-strategy>.

41. Greta, M., Lewandowski, K. Euroregion's "mission" and the success of the Lisbon strategy. Business and Economic Horizons. URL: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/95930/2/03_V1_POLAND_BEH_Maria%20Greta_Lewandowski_d.pdf.

42. Knowledge and Expertise in European Programmes. Keep.ua serves.Site-aggregator. URL: <https://www.keep.eu/statistics>.

43. Бачення експертів Європейського Союзу щодо розвитку транскордонного співробітництва в Україні (За матеріалами Міжнародної Асоціації «МАІРР»). URL: http://www.iardi.org/index.php?news_id=106.

44. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / наук. ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2016. 125 с.

45. Притула Х. М., Калат Я. Я. Розвиток євро регіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи.

Соціально-економічні проблеми сучасного періоду: зб. наук. пр. Львів, 2015. Вип. 6. С. 27-31.

46. Інформаційний бюлетень «Інструменти економічного розвитку місцевих громад: кращі європейські практики у сфері транскордонного співробітництва» Серія 1. Єврорегіони, ОЕС, ЄОТС. <http://ird.gov.ua/ird01/p10892>.

47. Bielińska M. Euroregion Karpacki – innowacyjna forma integracji społeczności lokalnych i regionalnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Rocznik integracji europejskiej. 2019. №13. С. 349-360.

48. Напрямки діяльності АОМС «Єврорегіон Карпати - Україна». Єврорегіон «Карпати-Україна». Офіційний сайт. URL: <http://ekarpaty.com/pronas/yevroregion-karpati-ukrayina>.

49. Звіт про діяльність за 2007-2017 рр. «10 років спільно для розвитку Карпат». Асоціація «Єврорегіон Карпати-Україна». URL: http://euroregionkarpaty.com.ua/images/Звіти_про_діяльність/Zvit_web.pdf.

50. Звіт про роботу Асоціації за жовтень 2017 року. Асоціація «Єврорегіон Карпати-Україна». URL: http://euroregionkarpaty.com.ua/images/zvity/ЄКУ_Звіт_жовтень.pdf.

51. Development of Sustainable Cultural Tourism in the Black Sea Basin. Keep.EU. URL: <https://keep.eu/projects/22473/Development-of-Sustainable--EN>.

52. Пода А.С. Формування конкурентних переваг України в контексті регіоналізації європейського економічного простору. Дисертація канд. екон. наук: 08.00.02, Терноп. нац. екон. ун-т. Т., 2012. 200 с.

53. ЄОТС ТИСА починає реалізацію низки інвестиційних проєктів на Закарпатті. URL: <https://zakarpatty.net.ua/News/191192-IEOTS-TYSA-232-pochynaie-realizatsiiu-nyzky-investytsiinykh-proektiv-na-Zakarpatti-FOTO>.

54. 2 September 2019 - ten second call projects began implementation in September. URL: <https://huskroua-cbc.eu/news/programme-news/ten-second-callprojects-began-implementation-in-september>.

55. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021 – 2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 408. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text>.

56. Валовий регіональний продукт у 2013-2018 рр. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

57. Транскордонна статистика. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/30/databasetree_uk.asp.

58. Statistical Yearbook of the Regions – Poland. 2019. URL: <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbooks/statistical-yearbook-of-the-regions-poland-2019,4,14.html>.

59. Офіційний сайт Національного інституту статистики Румунії. Institutul Național de statistică. URL: <http://statistici.insse.ro/>.

60. The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & beyond. URL: <http://carpathianeuroregion.org/letolt/strategia-english.pdf>.

61. Osobowy ruch graniczny na przejściach z Ukrainą, Białorusią i Rosją marzec 2017 r. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/osobowy-ruch-graniczny-z-ukraina-bialorusia-i-rosja-marzec-2017-r-7,31.html>.

62. Маркович В. В. Сутність та особливості розвитку транскордонного підприємництва. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2014. Вип. 36. Ч. 1. С. 46-51.

63. Криворучко М.Ю. Аналіз динаміки валового регіонального продукту на основі методології неокласичної теорії зростання. Бізнес Інформ. 2015. №2. С. 97-102.

64. Маркович В.В. Критерії соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. Вип. 27. Чернівці : Технодрук, 2014. С. 344-350.

65. Кузьменко Л.В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Державне управління. Миколаїв, 2013. Т. 214, Вип. 202. С. 70-73.

66. Механізми та інструменти використання переваг інтеррегіонального та транскордонного співробітництва у підвищенні конкурентоспроможності західних регіонів України. Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень. Львів, 2011. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dop_Lvyv-c4a98.pdf.

67. European Commision. European Neighbourhood & Partnership Instrument. Ukraine: Country Strategy Paper 2007-2013. URL: https://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.

68. Допомога ЄС у прикордонних областях у рамках спільних операційних програм Європейського інструменту сусідства 2014-2020. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga/dopomoga-yes-u-prikordonnih-oblastyah-u-ramkah-spilnih-operacijnih-program-yevropejskogo-instrumentu-susidstva-2014-2020>.

69. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 рр. URL: https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/948_Strategija.pdf.

70. Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області та Брестської області на 2014-2020 роки. <https://archive.lvivoblrada.gov.ua>.

71. Faraday PL-BY-UA. URL: <http://www.pl-by-ua.rescluster.eu>.

72. Янків М.М. Концептуальні засади формування інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного регіону. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. 2020. № 10 (62). Ч. 3. С. 36-41.

ДОДАТОК А

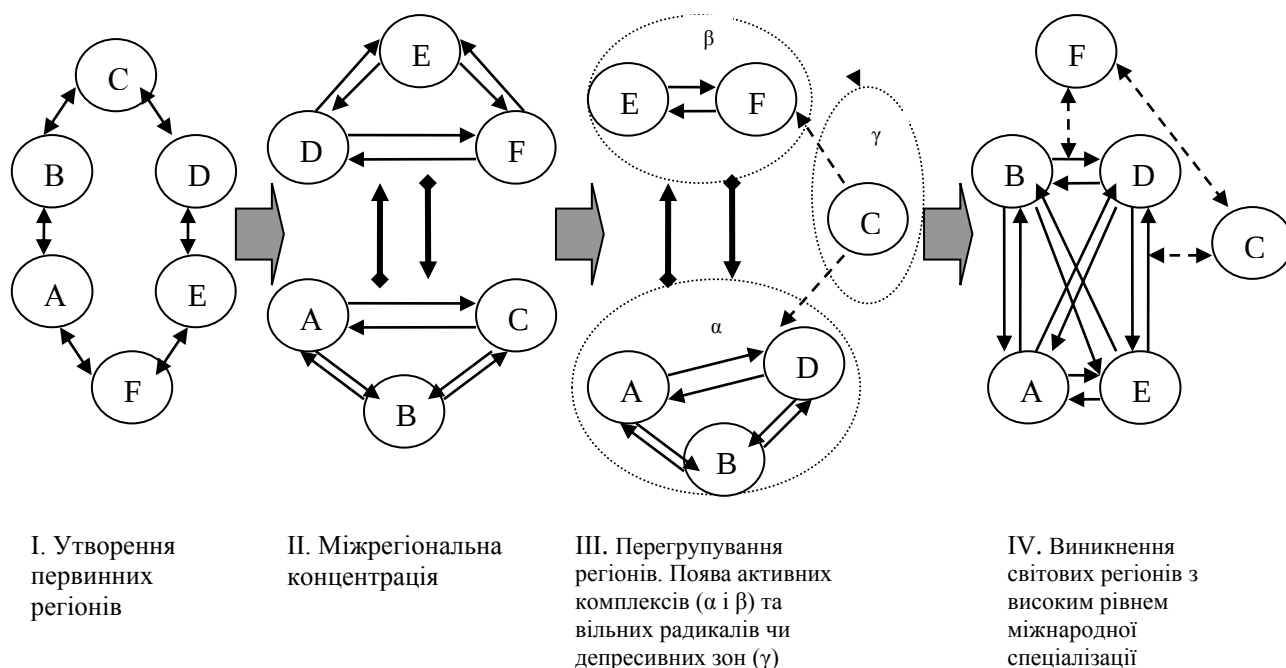

Рис.А.1. Еволюційна модель розвитку регіонів [Чужиков, с.337]

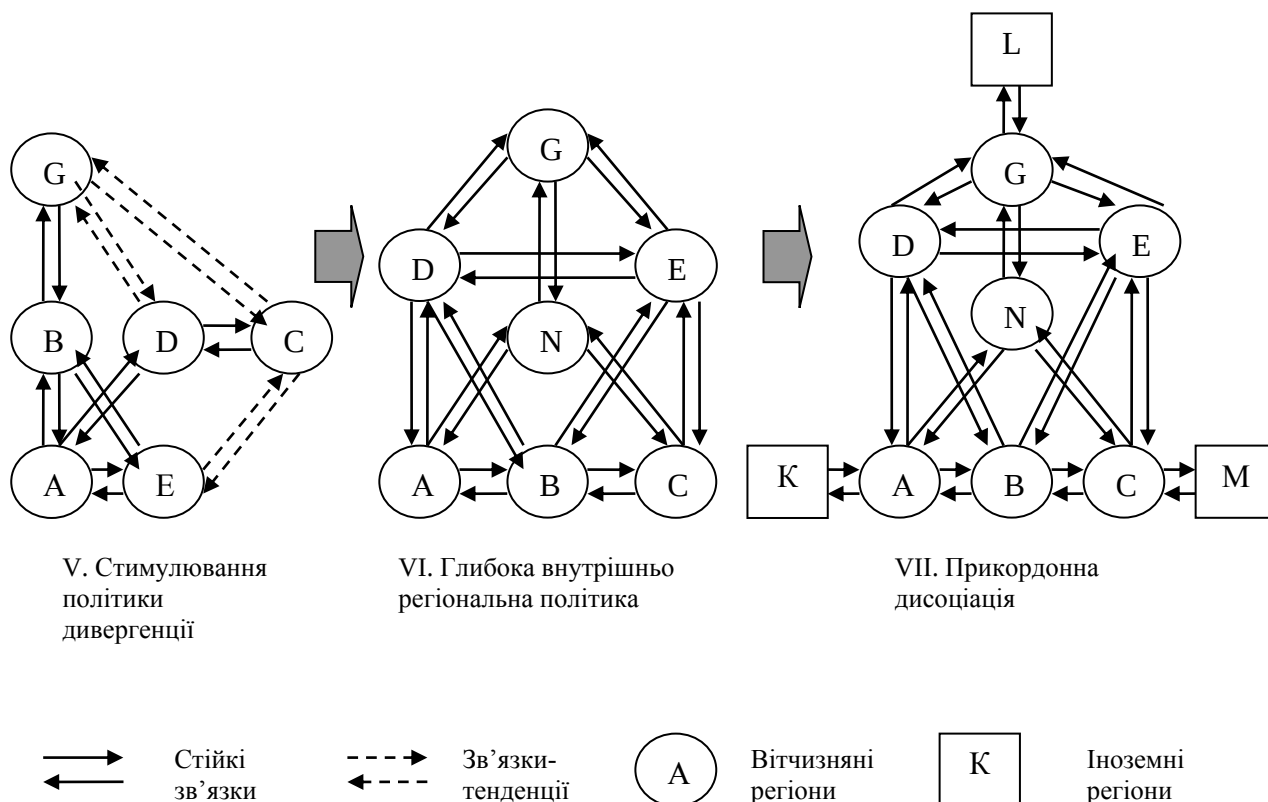

Рис. А.2. Модель регіональної інтернаціоналізації (продовження еволюційної моделі) [13, с. 337]

ДОДАТОК Б

Оцінка ефективності транскордонного співробітництва й діяльності єврорегіонів

Предмет оцінки	Об'єкт і показники оцінки	Розрахунок/Формула
1. Оцінка прикордонної торгівлі	Обсяги прикордонної торгівлі	Питома вага прикордонної торгівлі у ЗТО держави
	Структура прикордонної торгівлі	Співвідношення між обсягами торгівлі продуктами харчування, промисловими товарами та обсягом наданих послуг
2. Зовнішня торгівля	Обсяги експорту області у сусідню державу (регіон)	Питома вага експорту у сусідню державу в загальному ЗТО області
	Обсяги імпорту області із сусідньої держави (регіону)	Питома вага імпорту із сусідньої держави в загальному ЗТО області
	Динаміка зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	різниця між обсягами експорту /імпорту із сусідньою державою поточного року і попереднього року та за 5-річний період
	Темпи зміни експорту/імпорту із сусідньою державою	Відсотки зміни обсягів експорту/імпорту із сусідньою державою поточного року щодо минулого року та за 5-річний період
	Коефіцієнт відкритості області до сусідньої держави (регіону) Порівняння коефіцієнтів товарообміну з іншими регіонами /державами	Е-експорт у сусідню державу І-імпорт із сусідньої держави Q-обсяг виробництва в області Y_E -коефіцієнт експорту; Y_I -коефіцієнт імпорту $Y_E + Y_I$ -коефіцієнт товарообміну Тоді: $Y_E = E/Q$; $Y_I = I/Q$; $Y_E + Y_I = (E + I)/Q$
та інвестиції	Обсяги інвестицій області у сусідню державу (регіон)	Обсяги інвестицій області у сусідню державу (регіон)
	Інвестиції області у сусідню державу (регіон)	Питома вага інвестицій області у сусідню державу (регіон) у загальному обсязі
	Динаміка зміни інвестицій області у сусідню державу (регіон)	Різниця між обсягами інвестицій у сусідню державу на кінець поточного року і попередній рік та за 5-річний період
	Інвестиції в область із сусідньої держави (регіону)	Обсяги інвестицій в область із сусідньої держави (регіону)
		Питома вага інвестицій в область із сусідньої держави (регіону)
	Динаміка зміни інвестицій у область із сусідньої держави (регіону)	Різниця між обсягами інвестицій із сусідньої держави на кінець поточного року і минулого року та за 5-річний період
	Кількість спільних підприємств з партнерами сусідніх держав(чи учасниками єврорегіонів)	Питома вага обсягів виробництва товарів/послуг у загальнообласному виробництві
		Питома вага кількості СП із сусідньою державою/регіонів у загальній кількості СП

Продовження додатку Б

3.Заходи (проекти)	Кількість реалізованих спільних заходів(проектів)	
	Обсяги фінансування спільних заходів (проектів)	Питома вага обсягів фінансової допомоги у бюджеті області
	Регіональна ефективність заходів (проектів):створено робочих місць, підвищення рівня зайнятості, залучено інвестицій, кількість нових об'єктів тощо	
4.Розвиток прикордонної інфраструктури	Кількість пунктів перепуску через кордон, їх статус та пропускна здатність	Кількість пунктів перепуску на ділянці кордону;середня віддаль між пунктами перепуску
		Фактичний обсяг потоку через пункт перепуску до запланованого
	Час очікування та обслуговування на кордоні	
	Забезпеченість під'їзними шляхами	
	Наявність прикордонної інфраструктури (митниці, автопорти, склади, розвантажувальні станції, придорожня інфраструктура тощо)	
	Забезпеченість вантажів та людей у прикордонному регіоні: фірми перевізників, залізниця, рейсові автобуси, повітряне та водне сполучення тощо	
5.Показники якості життя	Інтегральний показник якості життя	G-інтегральний показник якості життя; λ_i-частка дисперсії i-го фактора; F_i-значення i-го фактора; n-кількість факторів $G = \sum_1^n \lambda_i F_i$

Джерело: [4, с.208-210].